

SPANNING

GLOBALISERING VAN DE SOCIALE STRIJD

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 16, nummer 7, augustus 2014

GLOBALISERING VAN DE SOCIALE STRIJD

Centrale thema in het zomernummer van Spanning is globalisering. Daniël de Jongh ontleedt het begrip als een proces dat wordt aangestuurd door keuzes die gemaakt worden vanuit een kapitalistisch, neoliberal waardensysteem. Een proces dat een paar winnaars en een hoop verliezers heeft opgeleverd, maar niet onomkeerbaar is. Zo ziet Vincent Mulder in Nederland wel mogelijkheden om de strijd aan te gaan met de macht van het mondiale kapitaal door belastingontwijking en schijnconstructies van multinationals aan te pakken. Ook Fiona Dove van Transnational Institute denkt dat sociale bewegingen

de macht van multinationals kunnen uitdagen. Volgens Tuur Elzinga is globalisering van de vakbondsstrijd noodzakelijk om een tegenmacht te vormen. Anne-Marie Mineur en Erik Wesselius waarschuwen er wel voor dat multinationale ondernemingen en financiële instellingen achter de schermen zeer effectief zijn in het veiligstellen van hun belangen. Verder in Spanning aandacht voor onder meer de eigenaardigheden van het 'polderjihadisme', het uiteenvallen van de grenzen in het Midden-Oosten, links in de VS en de herdenking van 100 jaar Eerste Wereldoorlog.

KANDIDAATSTELLING EERSTE KAMER

In mei 2015 kiezen de leden van Provinciale Staten een nieuwe Eerste Kamer. De Eerste Kamer vormt samen met de Tweede Kamer de Staten-Generaal, de nationale volksvertegenwoordiging. De Eerste Kamer beoordeelt wetsvoorstellen die door de Tweede Kamer zijn aangenomen.

Sinds 1995 is de SP vertegenwoordigd in de Eerste Kamer, op dit moment met 8 Kamerleden. Het lidmaatschap van de Eerste Kamer is een deeltijdfunctie.

Net als voor andere volksvertegenwoordigers geldt voor Eerste Kamerleden van de SP de door de partij vastgestelde afdrachtregeling.

De Partijraad van de SP heeft een kandidatencommissie aangesteld om een lijst van kandidaten voor te bereiden. Leden van de SP die in aanmerking willen komen voor een plaats op de lijst, kunnen zich aanmelden bij de kandidatencommissie. Dat kan tot 15 oktober 2014.

Informatie over taak, werkwijze en samenstelling van de Eerste Kamer is te vinden op www.eerstekamer.nl. Informatie over de SP in de Eerste Kamer is te krijgen bij fractievoorzitter Tiny Kox tkox@sp.nl.

Kandidaten wordt verzocht om kort aan te geven waarom een plaats op de lijst wordt geambieerd en welke kwaliteiten hem of haar daarvoor geschikt zouden maken. Verder dient bij aanmelding een beknopt cv te worden meegestuurd.

Aanmelden kan als volgt:

per e-mail:

rvgijlswijk@sp.nl

per brief:

Kandidatencommissie Eerste Kamer
t.a.v. Rosita van Gijlswijk
Snoecklaan 70, 3811 MB Amersfoort

INHOUD

3	GOEDKOOP IS DUURKOOP
6	ZOMERUNIVERSITEIT SP OVER GLOBALISERING
8	LINKS IN DE VS: WHAT'S LEFT?
10	TNI BINDT DE STRIJD AAN MET MULTINATIONALS
12	WURGCONTRACT VOOR OVERHEDEN
14	DE VUURKRACHT VAN DE FINANCIËLE LOBBY IN BRUSSEL
16	GLOBALISERING VAN DE VAKBONDSSTRIJD
19	EINDE VAN HET STATENPATROON IN HET MIDDEN-OOSTEN NABIJ
21	HOE ONZE KINDEREN ONZE VIJANDEN WORDEN
23	ONS KAPITAAL 10
24	ECONOMIE OP DE SNIJTAFEL
26	OORLOG IS EN BLIJFT WAANZIN
28	DE NAUWE RELATIE TUSSEN VERZORGINGSSTAAT EN FINANCIËLE GLOBALISERING

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP

Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

foto cover

Julia D'Onofrio

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

SPANNING AUGUSTUS 2014

GLOBALISERING GOEDKOOP IS DUURKOOP

Tekst: Daniël de Jongh Illustratie: Len Munnik

Het uitbreken van de internationale financiële crisis in 2007 is wel aangegrepen om het einde van het globaliseringstijdperk aan te kondigen. Dat lijkt wat al te voortvarend, maar dat wil niet zeggen dat er niets aan de hand is. Zo woekert de crisis maar voort en staat ongelijkheid misschien wel meer in de schijnwerpers dan ooit. Maar wat is het ook alweer, globalisering?

Het zijn niet de minste geleerden die, sinds in 2007 in het ene na het andere land banken begonnen te wankelen, het einde der globalisering hebben verkondigd. Zo stelt Joseph Stiglitz, winnaar van de Nobelprijs voor economie 2001, in diverse artikelen en boeken dat de huidige crisis geen rimpeltje in de economische vijver is maar een systeemcrisis. Zijn argumenten snijden hout. Er is sprake van overproductie, er wordt vooral nog met kapitaal geschoven. Het kapitalistische systeem is niet langer in staat om reële economische groei te creëren. De kloof tussen de rijkste 1 procent en de armste bevolkingsgroepen wordt overal ter wereld onverantwoord groot.

Ook de befaamde Filipijnse socioloog en mensenrechtenactivist Walden Bello vindt er geen doekjes om.¹ Volgens hem heeft de huidige

economische malaise de laatste nagel in de doodskist van de globalisering gedreven. Het geloof in de zegeningen van de wereldmarkt en vrijhandel zou terminaal in diskrediet zijn gebracht, nu gebleken is dat nauwe onderlinge financiële verwevenheid geen voorspoed brengt maar afhankelijkheid, crisis en economische neergang. Het grenzeloze streven naar de laagste prijzen bezorgt ons op termijn geen winst, uiteindelijk trekken we elkaar juist de afgrond in. Goedkoop is duurkoop.

GLOBALISERING

Het begrip globalisering kent vele definities, maar de meeste zijn niet erg adequaat. In de breedste zin van het woord is het een proces van mondiale eenwording, waarbij de betekenis van landen en grenzen vervaagt en de hele mensheid zou opgaan in een grote

wereldsamenleving. Bij nadere beschouwing blijkt dit echter nogal een verhullende voorstelling van zaken. Want terwijl het proces van globalisering voortschrijdt, worden grenzen voor persoonsverkeer steeds hermetischer gesloten en strenger bewaakt. Een Afrikaanse asielzoeker kan zich nog zozeer een wereldburger voelen, Europa komt hij niet zomaar binnen.

In feite draait het bij globalisering dus niet om mensen maar gaat het om een economisch proces waarbij de wereldwijde verplaatsing van goederen, diensten en geldstromen centraal staat. Daarvoor worden wél steeds meer belemmeringen opgeheven, zij het niet overal op gelijke wijze. Berucht zijn de voorbeelden waarbij arme landen worden gedwongen hun markten open te stellen voor export-

producten, afkomstig uit rijke landen die zelf hun markten wel afschermen.

LOGISCH, TOCH?

Vaak wordt dit economische proces van globalisering voorgesteld als een neutraal proces, de natuurlijke en onafwendbare loop van de geschiedenis, aangejaagd door technologische ontwikkeling. Internationale handel is immers al ouder dan de weg naar Rome. Nederland kent, als voormalig kolonisator, handelsnatie en doorvoerland al heel lang economische sectoren die sterk op de internationale markt zijn gericht. Multinationals als Shell en Unilever zijn al in de koloniale tijd groot geworden.

In deze visie zou de huidige globalisering een logische voortzetting zijn van de geschiedenis, in een stroomversnelling gebracht door moderne middelen van transport en communicatie en aangedreven door economische rationaliteit.

Maar dat is het niet. Globalisering is geen politiek neutraal proces en geen natuurverschijnsel. Het is een proces dat wordt aangestuurd door keuzes, keuzes die voor de ene wereldburger heel anders uitpakken dan voor de andere. Het globaliseringsproces zoals we dat de laatste decennia kennen, wordt aangestuurd door keuzes die gemaakt worden vanuit een kapitalistisch, neoliberal waardensysteem.

Opgekomen eind jaren zeventig en dominant geworden sinds de val van de Muur in 1989, stelt het neoliberalisme de vrije markt voor als onstuitbare motor van vooruitgang. Er zijn enorme belangen mee gemoeid, kosten noch moeite worden dan ook gespaard om de neoliberale leer te verbreiden. Een omvangrijk leger van bedrijfslobbyisten is dag in dag uit in touw om de publieke opinie en de beslissingen van politici te beïnvloeden. Hun recept is bekend: markten openbreken, ruim baan voor internationale handel en een breed scala aan fiscale en andere douceurtjes voor het grote internationale bedrijfsleven, privatiseren en dereguleren van overheidstaken. Is het niet goedschiks, dan maar kwaadschiks. Door ook een deel van de politieke besluitvorming te internationaliseren (via vrijhandelsverdragen en aansluiting bij internationale financiële organisaties en

statenverbanden) is het namelijk makkelijker geworden om de wens van de bevolking te trotseren. Zeker in tijden van crisis worden aan het beleid van democratisch gekozen nationale regeringen dwingende eisen opgelegd door niet of veel minder democratische instituties, zoals de EU en het IMF. Steeds meer belangrijke keuzes onttrekken zich zo aan democratische controle.

DAG DEMOCRATIE

Niet alleen is de invloed van burgers op de internationale besluitvorming gering, op nationaal niveau wordt hun invloed nog eens verder ingeperkt. Immers, het dwingende voorschrift om bijvoorbeeld overheidsdiensten te privatiseren zorgt er niet alleen voor dat marktwerking en winststreven hun intrede doen bij instanties die er eigenlijk waren om de mensen te dienen. Het maakt ook overheidsingrijpen en democratische controle op hun functioneren vele malen moeilijker. Waar dat zoal toe kan leiden, hebben we in Nederland recent weer gezien bij de woningbouwcorporaties. Graaiers aan de top die onverantwoorde financiële risico's namen op kosten van de huurders, honderden miljoenen euro's lieten weglekken naar bankiers in het buitenland en investeerden in prestigeprojecten in plaats van in betaalbare huurwoningen².

Een cruciaal kenmerk van de globalisering, tot slot, is dat de productie van goederen steeds meer versnipperd is geraakt over verschillende landen. De eerste auto's werden helemaal door vaklieden in één werkplaats gemaakt. Tegenwoordig bestaan ze uit onderdelen die uit fabrieken over de hele wereld afkomstig zijn. In het huidige stadium van globalisering wegen de transportkosten niet meer op tegen de voordelen voor bedrijven om zich daar te vestigen waar de fiscale voordelen zo groot mogelijk en de arbeidskosten zo laag mogelijk zijn. Dit geldt niet alleen voor de zogenoemde maakindustrie, ook in de dienstensector heeft 'outsourcing' een hoge vlucht genomen.

VERRE COLLEGA'S

Het laat zich raden dat de door de globalisering enorme toename van wereldhandel ingrijpende gevolgen

heeft voor mens en milieu. In financiële termen uitgedrukt mogen de transportkosten lager zijn dan ooit, het beslag dat wordt gelegd op natuurlijke hulpbronnen is groter dan ooit. Denk daarbij aan energie, maar ook aan vervuiling en verspilling.

Het relatieve gemak waarmee bedrijven kunnen kiezen voor de goedkoopste vestigingsplaats voor elk van hun bedrijfsonderdelen, vergroot overal ter wereld de ongelijkheid tussen de rijkste 1 procent en de armste bevolkingsgroepen. Het proces van globalisering bevoordeelt grote ondernemingen ten koste van kleine. Steeds grotere groepen mensen worden zo afhankelijk van steeds minder (maar grotere) werkgevers en afnemers. Zelfs de dreiging om te vertrekken en de plaatselijke bevolking werkloos achter te laten is daarom vaak al genoeg om sluimerend protest tegen slechte arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden de kop in te drukken. Tegelijkertijd is het steeds moeilijker om solidariteit te organiseren.

Waar sprake is van één fabriek waarin alle bedrijfsonderdelen gevestigd zijn, kunnen werknemers en omwonenden nog relatief gemakkelijk de handen ineenslaan om bijvoorbeeld betere veiligheidsmaatregelen af te dwingen. Maar nu hebben de werknemers van het ene bedrijfs onderdeel vaak geen idee in welke landen en onder welke omstandigheden hun 'collega's' elders moeten werken – zeker niet als er ook nog eens gewerkt wordt met onderaannemers.

GLOBALISERING, MAAR DAN ANDERS

Dat het globaliseringsproces de uitkomst is van politiek gekleurde keuzes, betekent dat het ook anders kan. Al sinds de jaren negentig laat er regelmatig verzet op tegen het internationale vrijhandelsbeleid dat regeringen onderling bekokstoven. Niet voor niets is 'Een andere wereld is mogelijk' een van de bekendste leuzen van de andersglobalisten.

Een eerste, vrij onverwachte uitbarsting van verzet vond plaats op 1 januari 1994 – de dag waarop het Nafta-vrijhandelsverdrag tussen Canada, de Verenigde Staten en

Mexico in werking trad. In een tijd dat guerrillabewegingen alom beschouwd werden als een relikwie van voor de val van de Muur, toonde het Mexicaanse Zapatistische bevrijdingsleger EZLN zich met groot, nieuw elan aan de wereld. In een paar uur tijd veroverden de Zapatistische opstandelingen een deel van de zuidelijke deelstaat Chiapas. Ze vestigden er autonome gemeenschappen die, in weerwil van tegenwerking en repressie van overheidszijde, tot op de dag van vandaag functioneren. Voor het oog van de wereld namen de Zapatista's onomwonden stelling tegen het Nafta-verdrag en voor een andere vorm van globalisering. Die brachten ze zelf ook onmiddellijk actief in praktijk. Binnen hun organisatie en hun autonome gemeenschappen door hun anti-hiërarchische en op lokale inheemse tradities stoelende zelfbestuur. Maar ook door de nog jonge doorbraken op het gebied van technologie en communicatie aan te wenden voor een andere manier van globalisering dan de neoliberale. De Zapatista's waren de eerste verzetsbeweging die volop gebruik maakte van de mogelijkheden van internet en e-mail om hun communiqués te verspreiden en op grote schaal internationale solidariteit te mobiliseren.

Dat een andere wereld mogelijk is en dat we ons als burgers niet zomaar politiek buitenspel hoeven laten zetten door internationale afspraken, was ook de gedachte achter de protesten halverwege de jaren negentig tegen het (uiteindelijk afgeblazen) Multilateraal Akkoord Inzake Investerings (MAI), de massale demonstraties en het top-hoppen in onder meer Seattle (1999) en Genua (2001) en de Occupy-beweging in 2011. Om maar wat bekende voorbeelden te noemen. Steeds opnieuw stonden protest tegen de bestaande onrechtvaardige orde, de zoektocht naar alternatieven en het internationaal uitwisselen en verspreiden van ideeën en strategieën voor een socialere wereld centraal. Een andere wereld is mogelijk was ook het centrale thema van het eerste WSF (Wereld Sociaal Forum), dat in 2001 werd gehouden in Brazilië. Georganiseerd door activisten, ngo's en linkse politieke partijen als andersglobalis-

tische tegenhanger van het Wereld Economisch Forum (WEF) waar jaarlijks de vertegenwoordigers van de 1 procent rijksten ter aarde overleg plegen over de te varen politiek-economische koers.

EN NU VERDER

Ook de SP staat in de traditie van het streven naar andere vormen van globalisering. In het Nederlandse partijpolitieke landschap loopt de partij voorop in de strijd tegen de neoliberale uitverkoop van sociale verworvenheden. Zowel internationaal als in Nederland heeft de SP talloze concrete voorstellen uitgewerkt om de economie anders te organiseren. Van plannen om Nederland – en Europa – sociaal door de crisis te loodsen, tot een vijfstappenplan om het midden- en kleinbedrijf te stimuleren.

Vorig jaar organiseerde de SP een *tax free tour* om de belastingontwijking van multinationals in belastingparadijs Nederland aan de kaak te stellen en voorstellen voor eerlijker belastingheffing te lanceren. Een opvallend tegenwicht tegen de duurbetaalde lobby van het internationale bedrijfsleven die erop gericht is om de grote bedrijven juist nog meer in de watten te leggen dan nu al gebruikelijk is. Sowieso laat de partij in en rond het Europees Parlement geen kans onbenut om de overdaad aan bedrijfs- en bankenlobbyisten te ontmaskeren en in te dammen. Ook richt de SP de schijnwerpers op nieuwe neoliberale akkoorden die de EU probeert te sluiten. Zo is er in het recente verleden voluit geageerd tegen de voorgenomen Europese Grondwet, de dienstenrichtlijn van Bolkestein en momenteel het Trans-Atlantisch Vrijhandels- en Investeringsverdrag (TTIP).

Natuurlijk ontstaan zulke initiatieven niet in een vacuüm. De SP maakt als linkse politieke partij deel uit van de brede internationale beweging van andersglobalisten. Samen bereik je immers meer dan in je eentje. In het nabije verleden hebben SP'ers inhoudelijke en organisatorische bijdragen geleverd aan onder meer het Wereld Sociaal forum, het Europees Sociaal Forum en het Nederlands Sociaal Forum. Ook zijn er regelmatig ontmoetingen met

andere progressieve partijen³. Linkse, grensoverschrijdende samenwerking levert vruchtbare ideeën op om globalisering om te buigen en campagnes en acties strategisch op elkaar af te stemmen. Goed voor de effectiviteit, maar ook voor de zo broodnodige solidariteit.

EINDE IN ZICHT?

Is de neoliberale globalisering echt bijna dood, zoals onder anderen Joseph Stiglitz en Walden Bello stellen? Het is de vraag. Er is wel wat aan de hand. De economische crisis duurt nu al zeker zeven jaar en lijkt met het aloude recept van deregulering, vrijhandel en privatisering niet erg op te knappen. Er gebeurt ook duizelingwekkend veel in de wereld om ons heen. Mensen komen in opstand tegen de ongelijkheid, de gevestigde wereldorde en de uitbuiting. Als we niet willen dat mensen in achtergestelde gebieden massaal kiezen voor totalitaire en gewelddadige vormen van islamisme, na de lange geschiedenis van kolonialisering, pro-westerse dictaturen en militaire interventies, mogen we beslist niet bij de pakken neer gaan zitten. Het is zaak dat we alles op alles zetten om een links andersglobalistisch alternatief overeind te houden, te blijven uitwerken en blijven verdedigen. Niet op een hiërarchische en dogmatische manier, maar met ruimte voor dialoog en respect voor de eigen culturele, historische en religieuze inbreng van de mensen die – waar ook ter wereld – aan het kortste eind trekken. Kortom: menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit op wereldschaal.

1. **The Virtues of Deglobalization:** Has the time finally come to reverse and end globalization? **Walden Bello**, in: Foreign Policy In Focus, september 2009
2. **Miljoenenjacht:** Hoe de politiek de huurbazen verleide. Rob Janssen, in: Tribune, juli/augustus 2014
3. **Modern links zoekt elkaar op.** Hans van Heijningen, in: Spanning, maart 2014

ZOMERUNIVERSITEIT SP OVER GLOBALISERING

Tekst: Tijmen Lucie Foto: archief SP

Sinds 2001 organiseert de SP elk jaar drie edities van de Zomeruniversiteit, met aansprekende lezingen van wetenschappers, politici, journalisten en vooraanstaande SP'ers. Dit jaar staan ze in het teken van het thema globalisering. Vincent Mulder, hoofd van het scholingsteam van de SP, legt aan Spanning uit waarom voor dit thema gekozen is.

› Voor wie is de Zomeruniversiteit bedoeld?

‘Voor SP-leden waarvan wij als scholingsteam denken dat zij een goede visie en politiek talent hebben. Dit *scouten* doen wij in samenwerking met de afdelingsvoorzitters. Aanvankelijk kon iedereen zich inschrijven voor de Zomeruniversiteit. Het was in die tijd vooral gezellig een lang weekend weg met SP-vrienden. Sinds een jaar of vijf heeft de Zomeruniversiteit een ander karakter. Het is nog steeds gezellig, maar heeft duidelijk als doel om onze nieuwe aanwas meer verdieping te geven in een bepaald thema. We vragen deelnemers een eigen bijdrage van 100 euro per persoon. Dat betekent dat het zeker niet vrijblijvend is. Daar staat tegenover dat je er als SP'er echt iets aan hebt en dat je laat zien dat je je kennis wilt vergroten.’

› Het thema van de Zomeruniversiteit van dit jaar is globalisering. Waarom hebben jullie als scholingsteam voor dit onderwerp gekozen?

‘Sinds eind jaren tachtig zijn de bakens veranderd. Het idee leefde toen dat het Westen de Koude Oorlog had gewonnen. Het vrijemarktdenken werd dominant, waardoor het vrijhandelsverkeer een enorme boost kreeg. Landen werden gedwongen zich open te stellen als afzetgebieden. Door de vrijhandelssfeer kwamen de arbeidsrechten onder druk te staan. De arbeidsmarkt werd geflexibiliseerd, lonen gingen omlaag en – voor zover aanwezig – werd het ontslagrecht versoepeld. En ten behoeve van de concurrentiepositie wordt ons sociale zekerheidsstelsel langzamerhand om zeep geholpen. Voor ons als socialisten is het zaak om op deze processen vanuit onze ideologie fundamentele kritiek te leveren. Deze

De VVD-bon-actie is bedacht tijdens een van de opdrachten van de Zomeruniversiteit 2013.

Zomeruniversiteit heeft daarom als doel om enerzijds inzicht te geven in hoe het mondiale kapitalisme werkt en anderzijds duidelijk te maken hoe wij ons er tegen te weer kunnen stellen.’

› Vanuit welke invalshoek wordt het thema globalisering behandeld?

‘We kijken vanuit meerdere invalshoeken naar het thema. In de eerste plaats willen we zoals gezegd vanuit onze socialistische ideologie verdieping en inzicht geven in de globaliseringsprocessen. Daarnaast gaan we in op de vraag hoe rechts aan de haal gaat met het globaliseringsvraagstuk. Hoe zij erin slagen een nieuw vijandbeeld te creëren van *wij* tegen *zij*, van het Westen tegen de Islam, gelijk de *The clash of civilizations* van Samuel Huntington. Een derde invalshoek is die van voortgaande digitalisering, waarbij we zowel de negatieve kanten bespreken, zoals inbreuk op privacy, toenemende afhankelijkheid van

technologie, als de positieve kanten, zoals de razendsnelle uitwisseling van ideeën en technologieën. Maar bovenal maken we elk weekend ook de koppeling met het SP-gedachtegoed, door aan de hand van *De SP in 14 punten* de betekenis van onze partij voor strijd en verandering te benadrukken.’

› Zit er een rode lijn in de verschillende colleges die worden gegeven?

‘Nee, gastsprekers wordt gevraagd hun eigen, speciale kennis te delen. Maar de verhalen vormen wel een mix van duiding van de globaliseringsprocessen en van het bieden van handelingsperspectief. Zo gaf Ron Meyer een lezing over de toekomst van het vakbondswerk, het *organizing*, waarbij hij de link legde tussen die vorm van intensief vakbondswerk en zijn activiteiten voor de SP-afdeling in Heerlen. Hij vergeleek daarbij *organizing* met hoe de SP ooit begon-

nen is en daar in Heerlen nu weer opnieuw werk van maakt. De kern van zijn betoog was dat het cruciaal is om langdurig contact met de mensen te onderhouden en zoveel mogelijk bondgenoten te zoeken in de gezamenlijke strijd.'

› **Hoe verhoudt het grote globaliseringsverhaal zich tot de SP-praktijk?**
'In de wereld is de SP natuurlijk een kleine splinter, maar onze strijd voor het behoud van sociale voorzieningen en tegen ongelijkheid is universeel. Zo hebben we ook beelden laten zien van een Spaanse pastoor die campagne voert tegen huisuitzettingen en van de documentaireserie *Arm & Rijk* van Jan Leyers over de toenemende ongelijkheid in Duitsland, ondanks de mooie verhalen over het *Wirtschaftswunder* daar. Tijdens het scholingsweekend geven we op zondag een groepsopdracht, waarbij de vraag centraal staat welke invloed globaliseringsprocessen op onze sociale zekerheid hebben. Deelnemers moeten hier dan thuis op een beeldende manier mee aan de slag, waarbij ze ook moeten bedenken hoe ze zoveel mogelijk aandacht voor hun actie kunnen krijgen. Een goed moment is bijvoorbeeld rond Prinsjesdag. Tijdens de Zomeruniversiteit van vorig jaar kwam het idee van de VVD-bon op: een bon ter waarde van 1000 euro, die de VVD aan iedere werkende Nederlander beloofd had tijdens de verkiezingscampagne van 2012. In verschillende afdelingen heeft de SP toen het publiek aan deze verkiezingsbelofte van de VVD herinnerd, door VVD-bonnen op straat uit te delen.'

› **Dankzij 30 jaar neoliberale globalisering staan de nationale verzorgingsstaten steeds meer onder druk. Links lijkt echter niet in staat om internationaal een vuist te maken. Is de afbraak van de verzorgingsstaat onafwendbaar?**
'Dit proces is inderdaad volop aan de

gang. De vraag is nu hoe wij ervoor zorgen dat het verzet groter wordt. Ik denk dat je dan in de eerste plaats zult moeten blijven duidelijk maken hoe de koek is verdeeld. Dus dat je inzicht geeft in hoe Nederland steeds meer in tweeën splitst. Daarnaast moet je natuurlijk ook mensen mobiliseren. Zo zouden we samen met huurders de actie *Nul is Genoeg* uit de jaren negentig tegen de huurverhogingen weer kunnen oppakken. Duidelijk is in elk geval dat we het verzet fors moeten aanvoeren.'

› **In hoeverre is het mogelijk om als SP op nationaal niveau strijd te voeren tegen de dominantie van het mondiale kapitaal?**
'Ik denk dat het in Nederland mogelijk is om belastingontwijking en schijnconstructies van multinationals aan te pakken. Als je nu ziet dat een Starbucks bijna geen belasting betaalt en IKEA voor het transport tussen Nederland en België misbruik maakt van Slowaakse chauffeurs, dan moet daar wat aan gedaan worden. Dat kan via de parlementaire weg in Den Haag door bij de volgende verkiezingen meer zetels te behalen en in de regering te komen, maar mogelijk ook door het drukmiddel van publieksacties.'

› **Als we kijken naar de afgelopen dertig jaar dan moeten we constateren dat de bereidheid van mensen om de straat op te gaan is afgenomen. Wat moet er gebeuren om de impasse in Nederland te doorbreken?**
'Een mooi voorbeeld is de Huurdersvereniging Salland, die in staat is geweest om 10 procent van de huurders, wat neerkomt op vijfhonderd mensen, te mobiliseren tegen de inkomensafhankelijke huurverhoging. Zij weigeren de huurverhoging te betalen. Het effect dat hiervan uitgaat is erg belangrijk, want de actie heeft voor veel belangstelling gezorgd bij media en huurdersverenigingen. Ik

Vincent Mulder is hoofd van het scholingsteam van de SP. Daarnaast zit hij in het landelijk partijbestuur en is hij gemeenteraadslid in Hengelo.

denk ook dat in de zorg massale protesten niet kunnen uitblijven, gezien de duizenden banen die op het spel staan. Als SP moeten we mensen in eerste instantie lokaal zien te organiseren, want daar ligt ons werkterrein. We zullen daarbij nog meer moeten investeren in het leggen van contacten.'

› **Hoe zorg je er als SP voor dat je enerzijds de voorhoede vormt in de strijd voor het behoud van sociale voorzieningen en anderzijds mensen niet van je vervreemdt?**
'We zullen onze alternatieven over het voetlicht moeten blijven brengen. Laten zien dat het echt anders kan. Dat we als SP het verschil kunnen maken. Een belangrijke taak is daarbij weggelegd voor onze volksvertegenwoordigers en wethouders. Ondanks alle bezuinigingen zullen zij werk moeten maken van de herverdeling van inkomens en vermogens en met slimme plannen moeten komen om waar mogelijk geld te besparen dat vervolgens weer geïnvesteerd kan worden in bijvoorbeeld de zorg, onderwijs of sociale woningbouw. Je zult uiting moeten geven aan de verontwaardiging die bij veel mensen leeft over het kabinet en ze tegelijkertijd een uitweg moeten bieden. Als ik nu zie hoe gemotiveerd de deelnemers aan de Zomeruniversiteit zijn en hoe zij in staat zijn om verbanden te leggen tussen theorie en praktijk, dan geeft me dat wel hoop.'

'In de wereld is de SP een splinter, maar onze strijd voor behoud van sociale voorzieningen en tegen ongelijkheid is universeel'

LINKS IN DE VS: WHAT'S LEFT?

Tekst en foto Hans van Heijningen

De linkse beweging in de VS is er de afgelopen honderdvijftig jaar maar zelden in geslaagd om geschiedenis te schrijven. Toch zijn er ook in het hart van het wereldkapitalisme mensen en organisaties die zich inspannen om een democratisch socialistische maatschappij te verwezenlijken. SP-partijsecretaris Hans van Heijningen nam begin augustus deel aan een conferentie waar grassroots activisten, vertegenwoordigers van linkse partijen en socialistisch georiënteerde onderzoekers de perspectieven in kaart brachten.

Hoewel de *Industrial Workers of the World* rond de Eerste Wereldoorlog en de *Black Panthers* in de zestiger en zeventiger jaren van de vorige eeuw hun stempel drukten op de landelijke politiek in de VS, zijn communistische en socialistische partijen er door de bank genomen nooit in geslaagd om zich in dit land aan de marginaliteit te onttorstelen. Kleine, hechte organisaties in combinatie met een overdaad aan staatsrepressie – zoals tijdens de heksenjacht van McCarthy in de vijftiger jaren – maakten dat linkse partijen doorgaans sterk sektarische trekken vertoonden en weinig aanhang hadden. Toch speelden linkse activisten wel een rol van betekenis in de strijd voor afschaffing van de slavernij, de New-Dealpolitiek van Roosevelt tijdens de jaren dertig en de burgerrechtenstrijd in de zestiger jaren.

IN HET DEFENSIEF

De afgelopen tientallen jaren is de invloed van links binnen de VS er alleen maar kleiner op geworden. Dat heeft onder andere te maken met de ondergang van de traditionele arbeidersbolwerken – denk aan de crisis van de auto-industrie in Detroit – en de sterk opkomende diensten-sector, waarin vaste banen, fatsoen-

lijke lonen en arbeidsvoorwaarden een uitzondering zijn. Ook de neergang van het communisme en de wereldwijde ‘uitverkoop’ van de sociaaldemocratie heeft de aantrekkingskracht van een progressief alternatief geen goed gedaan. Een deel van links in de VS – waar altijd een anarchistische stroming heeft bestaan – is daardoor afkerig van partijopbouw.

In schril contrast met de invloed van de rechts-activistische Tea Party bij de Republikeinen is links in de meeste staten gefragmenteerd en weinig zichtbaar. Wat de progressieve zaak ook geen goed doet, is dat de leiding van de Democratische Partij – net als de sociaaldemocraten in Europa – steeds verder naar het midden opschuift en daarmee geen aansprekend alternatief meer vormt voor rechts. Tekenend is dat linkse organisaties, die in 2008 nog een belangrijke rol speelden in de Obama-campagne, het bij de herverkiezingscampagne van 2012 teleurgesteld lieten afweten.

SPLINTERS EN VRIJDENKERS

Wat betreft linkse organisaties kunnen we kort zijn. Een Communistische Partij met om en nabij de duizend leden in de hele VS, een hele serie trotskistische organisaties waarvan de meeste zich louter bezig houden met ‘het verspreiden van het woord’ en een sociaaldemocratische partij met zo’n vierduizend leden en afdelingen in de meeste grote steden aan zowel de west- als de oostkust. Socialistische academici vormen de enige categorie die het voorrecht geniet in relatieve rust en vrijheid te kunnen werken. Activisten vanuit sociale bewegingen en partijen krijgen doorgaans minder ruimte om zich te manifesteren en hebben vaker met overheidsrepressie te maken. Wat de socialistisch georiënteerde wetenschappers scherp houdt, is het ideologisch offensief van populistisch en extreemrechts (Tea Party, Fox News) en de bezuinigingen en de privatiseringstendenzen binnen de academische wereld.

KIEMEN

Toch zijn er ook in de VS wel degelijk socialistische kiemen aanwezig: kleine strijdbare vakbonden, organisaties van minderheden (zwarten, Latijns-Amerikanen), vredes- en milieugroepen, vrouwen-, consumenten- en religieuze organisaties. Daarbij is huidskleur tot op de dag van vandaag in hoge mate bepalend voor de vraag tot welke klasse je behoort, of je een baan of toegang tot voorzieningen hebt, en voor de kans dat je in gevangenis belandt. Zwarten en latino’s – inmiddels de grootste etnische minderheid – zitten in de hoek waar de klappen vallen. Soms krijgen zij de steun van mainstream vakbonden, maar er zijn ook tal van voorbeelden van vakbonds-, anti-oorlogsactivisten en burgerrechtenorganisaties die door de vakbondsleiding in de steek werden gelaten.

DUITSERS IN NEW YORK

Zijn er onder dit donkere gesternte toch socialistische perspectieven? Dat was de grote vraag die de New Yorkse afdeling van de *Rosa Luxemburg Stiftung* – het wetenschappelijk bureau van de Duitse Linke, met dependances in maar liefst 18 landen over de hele wereld (www.rosalux.de) – centraal stelde op de conferentie *Mapping Socialist Strategies*. Naast enkele tientallen vertegenwoordigers van socialistische organisaties uit Canada en een behoorlijk aantal Europese landen, waren daarbij zo’n zestig vertegenwoordigers van Amerikaans links aanwezig. Kort voor aanvang van de bijeenkomst kreeg ik het verzoek om, samen met een Amerikaanse wetenschapper en een vertegenwoordiger van democratisch-links in de VS, deel te nemen aan het openingsforum. Mijn verhaal over de SP-formule, waarin het werken onder de mensen, het deelnemen aan verkiezingen en het dragen van bestuursverantwoordelijkheid in hun samenhang werd uitgelegd en het cruciaal belang van activisme werd onderstreept, bleek een schot in de roos. Nadat mijn mede-pannellid haar twijfels bij het concept partijopbouw

Een verontwaardigde Eliandra Williams (midden): 'Jullie denken toch niet dat ik helemaal uit Jackson ben gekomen om hier vanavond te horen dat het maar helemaal de vraag is of de opbouw van een democratisch socialistische partij vanuit organisatorisch perspectief de juiste stap is?'

had uitgesproken, vroeg een jonge zwarte vrouw vanuit de zaal het woord. 'Jullie denken toch niet dat ik helemaal uit Jackson ben gekomen om hier vanavond te horen dat het maar helemaal de vraag is of de opbouw van een democratisch socialistische partij vanuit organisatorisch perspectief de juiste stap is?', aldus een verontwaardigde Eliandra Williams. 'Wij hebben onze mensen georganiseerd en die verwachten van ons dat we stappen in de richting van landelijke samenwerking en organisatie zetten. We stellen als links weliswaar weinig voor, maar we leggen ons daar toch niet bij neer?' Applaus vanuit de zaal, waarmee de toon van de conferentie was gezet. Twee dagen ging het vervolgens over de werking van het neoliberalisme, de verdediging van de publieke sector, de opbouw van gemeenschappelijk eigendom (*common goods*), en het perspectief van de heropbouw van links.

BEST PRACTICES

De belangrijkste kracht en potentie van socialistische organisaties in de VS ligt in de massastrijd die de afgelopen jaren in sommige staten is gevoerd en die tot praktische resultaten en organisatieopbouw heeft geleid. Zo protesteerden werknemers in de publieke sector in Madison-Wisconsin in 2011 massaal tegen het wettelijk verbod op collectieve onderhandelingen over lonen en arbeidsvoorwaarden. Het conflict, dat klein begon, liep uit op een twee

weken durende bezetting van het centrum van de stad door meer dan honderdduizend mensen. Hoewel de Republikeinse senator bakzeil haalde, lukte het enkele maanden later niet om dit succes electoraal te verzilveren. Maar dat laat onverlet dat er dankzij dit massaverzet nieuwe vormen van activisme zijn ontstaan in Wisconsin, Ohio en Indiana. Een ander succesvol voorbeeld is de onderwijzersstaking die in 2012 in Chicago plaatsvond. Wat begon als een lerarenstaking ontwikkelde zich tot een massale beweging waarin onderwijzers, ouders van leerlingen en mensen uit buurten samen optrokken, demonstreerden, sit-in-acties hielden en scholen bezetten. En met resultaat. Het stadsbestuur, gedomineerd door rechtse democraten, zag zich gedwongen om meerdere scholen die op de nominatie stonden om gesloten te worden open te houden. Ook plannen voor privatisering van het onderwijs sneuvelden en leerkrachten dwongen betere arbeidsvoorwaarden af.

EEN LANGE WEG TE GAAN

Op de New Yorkse conferentie werden tal van initiatieven gepresenteerd die sympathie en respect afdwingen: de zwarte coöperatieve beweging uit Jackson, de *National Domestic Working Alliance*, die huishoudelijk personeel organiseert en daarbij geconfronteerd wordt met een gebrek aan solidariteit van de kant van middenklasse feministen; de *National Guestwork Alliance*, die in New York en andere

steden aan de oostkust strijd voert voor verhoging van de laagste lonen; de *Bargaining for the Common Good*, die in Los Angeles en steden aan de oostkust banken aanpakt die gemeentebesturen financieel in een wurg-greep houden; en de Occupy-beweging, die in direct contact en via Facebook en Twitter miljoenen jonge mensen met linkse massastrijd in aanraking bracht.

Onder de op de conferentie aanwezige activisten bleek er brede consensus te zijn dat het dichten van het gat tussen 'lokaal actief' en 'landelijke organisatie' geen kwestie van mooie woorden is. Het elkaar leren kennen, het analyseren van successen en mislukkingen, het uitwisselen van ervaringen en het zoeken naar overeenstemming zijn noodzakelijke voorwaarden om tot effectieve vormen van landelijke organisatie te komen. In dit opzicht hebben onze socialistische vrienden in de VS nog een lange weg te gaan. Maar gezien hun inzet, toewijding en talent liggen er zeker mogelijkheden. Het meest inspirerend? De goedgebekte en assertieve organizers, waaronder opvallend veel jonge vrouwen. Mensen die voor een belangrijk deel gevormd zijn door de 'ghetto university', ideologisch overtuigd zijn van het belang van activisme en in de praktijk laten zien dat zij in staat zijn mensen te mobiliseren.

TNI BINDT DE STRIJD AAN MET MULTINATIONALS

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Sue Cowell

Wereldwijd steunt het Transnational Institute (TNI), gevestigd in Amsterdam, sociale bewegingen die strijden tegen de macht van multinationals en voor duurzaamheid, vrede, en rechtvaardigheid. Directeur Fiona Dove: 'Wij zijn de ideale schakel tussen sociale bewegingen, betrokken wetenschappers en beleidsmakers.'

› **Waarom is het Transnational Institute (TNI) ooit opgericht?**

'TNI werd in 1974 gesticht als internationale tak van het in Washington D.C. gevestigde *Institute for Policy Studies* (IPS). Het was de tijd van de Vietnamoorlog en de Amerikaanse interventies in Latijns-Amerika en er was behoefte aan een onafhankelijk instituut buiten de VS dat kritisch stond ten aanzien van de buitenlandse politiek van het land. Het begon allemaal begin jaren zestig, toen twee jonge medewerkers van het Witte Huis het IPS oprichtten om zich vrijelijk te kunnen uiten over de Amerikaanse buitenlandse politiek en vooral tegen de Vietnamoorlog. Begin jaren zeventig wilden zij hun netwerk buiten de VS uitbreiden. Daartoe kwamen zij in oktober 1972 in Parijs samen met de Frans-Amerikaanse politieke wetenschapper en activist Susan George (de huidige voorzitter van de raad van bestuur van TNI), de Amerikaanse filantroop Samuel Rubin en een aantal Franse politici en intellectuelen, die allen tegenstanders van de Vietnamoorlog waren. Hier ontstond het idee van een transnationaal instituut in Europa. Dankzij de Pakistaanse hoogleraar, journalist en revolutionair Eqbal Ahmad werden vele contacten gelegd met wetenschappers en politici die zich aan TNI wilden verbinden en in 1973 betrok Ahmad als kersverse directeur van TNI een pand tegenover het Van

Gogh museum, beschikbaar gesteld door een filantroop. In 1992 zijn TNI en IPS uiteindelijk als zelfstandige organisaties verdergegaan.'

› **Wat zijn de belangrijkste doelstellingen van TNI?**

'Ik spreek liever van een missie dan van doelstellingen, want doelen veranderen nogal eens per periode. Zo streden we in de jaren zeventig tegen dictaturen en het kolonialisme, in de jaren tachtig voor het milieu en vrouwenrechten, en in de jaren

negentig voor universele rechtvaardigheid en tegen de macht van de multinationals. Onze missie is om internationale sociale bewegingen te ondersteunen door grondig onderzoek te doen, betrouwbare informatie te verstrekken, de juiste analyses te maken en constructieve voorstellen te doen, om progressieve, democratische politiek en oplossingen voor universele problemen te bevorderen. TNI vormt hierbij de ideale schakel tussen sociale bewegingen, betrokken wetenschappers en beleidsmakers.'

› **Kunt u vertellen hoe TNI te werk gaat en met wie er wordt samengewerkt?**

'Met wie wij samenwerken, hangt af van de kwestie. In het geval van landonteigeningen door grote bedrijven werken wij bijvoorbeeld samen met *La Vía Campesina* (de weg van de boeren), een onafhankelijk

organisatie die wereldwijd zo'n 200 miljoen boerenfamilies vertegenwoordigt. Wij wisselen onderling informatie uit en maken op basis daarvan een analyse van de actoren die een rol spelen in het proces van landonteigening om vervolgens op Europees niveau beleidsmakers aan te zetten tot actie.

Daarnaast organiseren we conferenties en seminars, om kennis te delen met onze bondgenoten en de te volgen strategie met elkaar af te spreken. Dankzij veertig jaar ervaring

'Alle democratische instituties worden nu door het neoliberalisme bedreigd. Wij vechten daartegen en eisen de democratische rechten van burgers terug.'

hebben we inmiddels het vertrouwen gewonnen van vele sociale bewegingen, zelfs van *La Vía Campesina*, die zeer kritisch is met wie ze samenwerkt.'

› **Wat heeft TNI in het afgelopen jaar concreet bereikt?**

'Een groot succes was dat in 2013 84 regeringen een petitie voor de Mensenrechtenraad van de VN ondertekend hebben die oproept om bindende regels in te stellen voor transnationale ondernemingen. Deze historische oproep was het resultaat van groeiende publieke verontwaardiging en politieke druk als gevolg van de publiekscampagne *Stop Corporate Impunity* die TNI mede startte in 2012 en voortzette in 2013. Tragedies als de dood van meer dan duizend arbeiders in een kledingfabriek in Bangladesh en het bloedbad onder mijnwerkers in Marikana in Zuid-Afrika droegen bij

Flickr.com / Ian MacKenzie

Een van de internationale samenwerkingspartners van TNI is La Vía Campesina, een organisatie die opkomt voor de belangen van kleine boeren.

aan het groeiende besef dat wetgeving nodig is om multinationals die zich schuldig maken aan het schenden van mensenrechten aan te pakken. Inmiddels hebben 159 organisaties en netwerken uit 35 landen zich bij de campagne aangesloten.

Ook in de strijd tegen geheime investeringsbeschermingsclausules in het vrijhandelsverdrag tussen de VS en Europa, TTIP, hebben we succes geboekt. Tegen dergelijke geheime bepalingen, waarin multinationals de mogelijkheid hebben om staten voor miljarden aan te klagen als zij inkomsten mislopen, voeren wij al veel langer actie, maar dankzij TTIP is er meer aandacht voor. Door toenemende publieke verontwaardiging voelen zowel Nederland als de Europese Commissie zich gedwongen om investeringsbeschermingsbepalingen te heroverwegen en nader te onderzoeken.

Een derde positieve ontwikkeling is toenemende steun voor het *Alternative Trade Mandate*: een nieuwe visie op het Europese handelsbeleid die de belangen van onze aarde en de mensen die daarop leven boven de belangen van de grote bedrijven stelt.'

› **Wie zijn jullie grootste tegenstanders in jullie strijd voor een meer duurzame, rechtvaardige en democratische wereld?**

'De multinationals. Zij hebben zoveel politieke invloed, dankzij bevriende media, denktanks en lobbygroepen, dat zij in staat zijn om achter de

schermen het beleid te bepalen. Ten koste van mens en milieu doen zij alles om maar zoveel mogelijk winst te behalen. De schade die ze daarbij aanrichten is enorm.'

› **Is het überhaupt mogelijk om de strijd aan te gaan met multinationals?**

'Als we het niet doen, dan laten we ze gewoon hun gang gaan. Multinationals hebben altijd veel macht gehad. Je moet niet vergeten dat democratie nog een relatief nieuw concept is, waar een lange, harde strijd voor gevoerd is. Alle democratische instituties worden nu door het neoliberalisme bedreigd. Wij vechten daartegen en eisen de democratische rechten van burgers terug. Hoe moeilijk onze strijd ook is, we moeten erin blijven geloven dat we kunnen winnen. We zien dat multinationals meer in het defensief worden gedrukt. Het mondiale kapitalisme veroorzaakt eenvoudigweg te veel schade. Daar moeten we mensen van overtuigen. Meer directe vormen van democratie zijn nodig om werkelijk de strijd aan te gaan met het grootkapitaal. Hoopvol is de opkomst van Podemos in Spanje en Syriza in Griekenland. Deze partijen komen voort uit bewegingen van onderop. Toen in Thessaloniki het drinkwater geprivatiseerd dreigde te worden, hebben de inwoners van de stad zich verenigd in een coöperatie om zo de strijd aan te gaan met de multinationals. Helaas hebben ze niet gewonnen, maar ze hebben wel de macht uitgedaagd en belangrijke

contacten gelegd. Wat we nodig hebben zijn zorgvuldig gekozen, strategische overwinningen die kunnen leiden tot radicale verandering van het kapitalistisch systeem. Inzicht in hoe de huidige crisis werkt is daarbij cruciaal.'

› **Wat zouden jullie dit jaar willen bereiken?**

'In juni is er door de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties een historische resolutie aangenomen, die stelt dat er gewerkt moet worden aan een bindend verdrag dat mensenrechtenschendingen door multinationals moet voorkomen. Een werkgroep bestaande uit regeringsvertegenwoordigers van verschillende landen gaat hiermee aan de slag. Aan ons is nu de taak om bij de regeringen de druk op de ketel te houden, het verdrag onder de aandacht te blijven brengen van het publiek en bondgenoten te zoeken. Ook blijven we strijden tegen de privatisering van drinkwater. Vorig jaar is in Jakarta een belangrijke overwinning geboekt, toen de gouverneur aankondigde dat de stad de drinkwatervoorziening weer in eigen beheer zou nemen. In onze ogen is drinkwater een mensenrecht en hoort het in publieke handen te zijn.'

Fiona Dove (1961) is sinds 1995 directeur van TNI. Zij groeide op in Zuid-Afrika en was actief in de anti-apartheidsbeweging. Daarnaast vervulde zij een leidende rol in feministische en antimilitaristische organisaties. Ook bekleedde zij verschillende functies in de Zuid-Afrikaanse vakbeweging.

DE GEVAREN VAN TTIP WURGGCONTRACT VOOR OVERHEDEN

Tekst: Anne-Marie Mineur Foto: Sander van Oorspronk

Bijna honderdvijftigduizend Europeanen lieten afgelopen juli hun mening horen over de nieuwe aanpak van conflicten tussen investeerders en staten (ISDS). Die aanpak moet onderdeel gaan uitmaken van het vrijhandelsverdrag tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten (TTIP). Het is een verdrag dat schade zal toebrengen aan mens, dier en milieu. Dat scheidend eurocommissaris De Gucht maar niet te bewegen is tot openbaarheid, helpt ook niet mee.

‘Een vrijhandelsverdrag tussen landen is per definitie ondemocratisch, want het ondergraaft de democratische besluitvorming in die landen’, zei een van de sprekers op de TTIP-actiebijeenkomst op 19 juni in Brussel. Dat is een stevige uitspraak, maar er zit veel waars in. TTIP, het vrijhandelsverdrag tussen de Verenigde Staten en de EU waar op dit moment over onderhandeld wordt, moet nog een stap verder gaan dan het opheffen van handelsbeperkingen. Onderdeel van het verdrag is het instellen van een internationale geschillencommissie die landen hoge boetes kan opleggen wanneer ze investeerders hinderen bij het maken van winst. Door die nieuwe geschillencommissie komen wetten op het gebied van mensenrechten, volksgezondheid, milieu en dierenwelzijn op de tocht te staan. De SP verzet zich daar uit alle macht tegen.

VEILIGHEIDSVOORSCHRIFTEN IN HET GEDING

Het idee achter vrije handel is dat je toewerkt naar een situatie waarin producten daar worden gemaakt waar ze het goedkoopst gemaakt kunnen worden, en dat de handel in die producten niet gehinderd wordt door handelsbarrières. Dat betekent dat je sinaasappels uit Spanje haalt, zalm uit Noorwegen en katoen uit India. Dergelijke producten kunnen wij alleen met dure kunstgrepen in ons eigen land maken, dus het is logisch dat wij ze importeren uit het buitenland. Dat ligt anders voor producten die wij wel zelf maken, maar die in het buitenland goedkoper geproduceerd kunnen worden – denk

aan elektronische producten uit China of kleding uit Bangladesh. Om dergelijke producten buiten de deur te houden kan een land importtarieven heffen. Dat is gunstig voor de eigen producenten, en jammer voor buitenlandse producenten die geen toegang krijgen tot de markt. Een vrijhandelsverdrag kan dergelijke beperkingen opheffen. De gedachte is dat dat uiteindelijk voor iedereen beter is. Als China goedkope elektronische producten kan maken, dan kan Philips zich beter richten op de dure productgroepen. Maar de importtarieven tussen de Verenigde Staten en de Europese Unie bedragen hooguit een paar procent. De barrières die er nog zijn, zijn van een andere orde, dat zijn de zogenoemde non-tarifaire maatregelen.

Dat gaat bijvoorbeeld om afspraken die gemaakt zijn over hoe er met dieren omgesprongen wordt. Hebben kippen een fatsoenlijk leven gehad, of hebben ze alleen de legbatterij gezien. En worden dieren dagenlang rondgesjouwd in veewagens, of zijn er grenzen aan de reistijd. Maar het gaat ook om de vraag welke producten er worden toegelaten op de markt. In Europa moet een bedrijf zich houden aan het voorzorgsprincipe, en aantonen dat zijn producten – chemicaliën, medicijnen – veilig zijn. In de Verenigde Staten daarentegen geldt productaansprakelijkheid, en kan een bedrijf alleen achteraf aansprakelijk worden gesteld voor schade. De bewijslast ligt dan bij degene die de schade heeft ondervonden.

In de onderhandelingen zit ook het voorstel om marktwerking los te laten op diensten die tot nu toe onder de publieke sector vielen: gas, water, elektriciteit, spoorwegvervoer en ook de gezondheidszorg. Was de SP al ongelukkig met de privatisering van de zorg, met het toelaten van Amerikaanse ziekenhuisketens komt het idee van openbare gezondheidszorg helemaal onder druk te staan. Ook daar worden buitenlandse investeerders nu nog buiten de deur gehouden.

OVERHEDEN KUNNEN WORDEN AANGEKLAAGD OM TE SOCIAAL BELEID

Dat zulke handelsbarrières buitenlandse concurrenten hinderen is niet te ontkennen, en dat ze dat in hun portemonnee voelen ook. Maar het kan natuurlijk niet zo zijn dat wij dat soort afspraken niet meer mogen maken. Toch is dat wel waar het TTIP-verdrag naartoe gaat. In 2010 klaagde tabaksproducent Philip Morris de staat Uruguay aan voor € 19 miljoen vanwege de anti-tabaksmaatregelen die president Tabaré Vázquez (een kankerspecialist) had genomen. In 2011 klaagde het Zweedse bedrijf Vattenfall de Duitse staat aan voor € 3,6 miljard omdat het Duitse parlement had besloten om af te stappen van kernenergie. In 2013 klaagde het Amerikaanse farmaceutische bedrijf Eli Lilly de staat Canada aan voor € 350 miljoen vanwege de weigering van een patent voor medicijnen voor ADHD en schizofrenie. Al deze rechtszaken kunnen worden

Demonstratie in mei 2014 tegen het vrijhandelsverdrag tussen de EU en de VS, TTIP.

aangespannen omdat de vrijhandelsverdragen voorzien in geschillenbeslechting tussen investeerders en staten, het zogeheten *Investor State Dispute Settlement (ISDS)*. Als het TTIP-verdrag doorgaat, moeten onze wetgevers dus eerst in overleg met het Amerikaanse bedrijfsleven om te horen of we ze niet te veel hinderen bij het maken van zoveel mogelijk winst. Dat is de wereld op zijn kop, dan heeft het neoliberalisme definitief gewonnen. Alles voor de winst, en de winst vóór alles.

Eurocommissaris Karel De Gucht adverteert met het TTIP-verdrag door te zeggen dat het veel werk en handel oplevert. Voor de meeste politieke partijen is dat reden genoeg om door de knieën te gaan. Maar uit onderzoek dat gedaan is in opdracht van Verenigd Links¹ (GUE/NGL), de gezamenlijke linkse partijen in het Europees Parlement waar de SP ook mee verbonden is, blijkt dat de cijfers wel erg rooskleurig zijn. Zo wordt er geen rekening mee gehouden dat werknemers die worden weggeconcentreerd niet vanzelf weer aan het werk komen. De winst die TTIP eventueel zou opleveren, is veel lager dan De Gucht suggereert en wordt vooral behaald door het weghalen van dit soort maatschappelijke beperkingen. Het is maar de vraag of we bereid zijn om dat offer te brengen.

STORTVLOED AAN BEZWAREN

Dat de onderhandelaars zo weinig openheid van zaken geven, helpt natuurlijk ook niet. De Europese ombudsman Emily O'Reilly drong er

eind juli op aan dat De Gucht in elk geval openbaar zou maken met welke opdracht hij de onderhandelingen in gegaan is.

Dát TTIP weerstand oproept, is dan ook niet verwonderlijk. Dat het zo véél weerstand oproept, is wel bijzonder. In maart van dit jaar kwamen er bijna 10.000 reacties binnen op de consultatie over Europese copyright-regels. 22.000 mensen reageerden in 2013 op een consultatie over schaliegas. Op de ISDS-consultatie, waar tot half juli op gereageerd kon worden, zijn bijna 150.000 reacties gekomen. De reacties zijn voor ruim 99 procent van personen. Een half procent – 569 reacties – zijn van maatschappelijke organisaties, bedrijven, vakbonden en dergelijke.

Europese burgers lieten in zo groten getale van zich horen dat de computers van de Europese Commissie plat gingen en de consultatie een week verlengd moest worden. De Britse grassroots beweging 38degrees.org.uk ('de helling waarop een lawine losbarst') bood een automatische webpagina aan om bezwaar te maken. Een vergelijkbaar initiatief werd in Duitsland georganiseerd door Campact.de. In Oostenrijk, waar kleinschalige biologische landbouw een groot goed is, wisten de Groenen opmerkelijk veel mensen op de been te krijgen.

De eerste cijfers over hoeveel reacties er gekomen zijn en waar ze vandaan komen zijn al naar buiten gebracht.² De Gucht hoopt voor het eind van het jaar verslag te kunnen doen over de

inhoud van de bijdragen. Het is maar de vraag welke gevolgen hij eraan zal verbinden, en hoeveel vertraging deze consultatie de onderhandelingen bezorgt. Een Amerikaanse parlementariër uit Maine, die aanwezig was op een netwerkbijeenkomst georganiseerd door Verenigd Links, verwacht dat het erg lastig gaat worden als het verdrag inzet wordt van de presidentsverkiezingen. De Amerikaanse ervaringen met het Noord-Atlantische Vrijhandelsverdrag (NAFTA) zijn niet om over naar huis te schrijven, en ook de onderhandelingen over het Trans Pacific Partnership (TPP) gaan niet van een leien dakje.

Bovendien: een eerder geheim initiatief is ook mislukt. Dat was de handelsovereenkomst ter bestrijding van namaak uit 2010 (ACTA – Anti-Counterfeiting Trade Agreement), een plan dat vooral stevige beperkingen zou opleggen aan digitale vrijheden. Onder grote publieke druk heeft het Europees Parlement deze handelsovereenkomst uiteindelijk weggestemd.

Maar niet te snel gejuicht: als TTIP niet slaagt, dan kan de Commissie nog altijd proberen om een nieuw paard van Troje binnen te halen. Een volgend vrijhandelsverdrag ligt al klaar.

1. http://guengl.eu/uploads/plenary-focus-pdf/ASSESS_TTIP.pdf

2. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/july/tradoc_152693.pdf

DE VUURKRACHT VAN DE FINANCIËLE LOBBY IN BRUSSEL

Tekst: Erik Wesselius Illustratie: Corporate Europe Observatory

Financiële reuzen hebben een overmachtig lobby-apparaat. Deze bedreiging van de democratie kan en moet worden teruggedrongen.

Vlak na het uitbreken van de crisis klonk van hoog tot laag en van links tot rechts de roep om nieuwe, strikte regels voor de financiële sector. In die tijd kon je vanuit onverwachte hoek stevige uitspraken over de invloed van de bankenlobby horen. Zo zei de liberale Eurocommissaris voor de Interne Markt, Charlie McCreevy, in 2009: 'We moeten ons nu niet laten leiden door degenen met de grootste lobbybudgetten of de verleidelijkste lobbypraatjes. Laten we niet vergeten dat het diezelfde lobbyisten waren die nog niet zo lang geleden de wetgevers overhaalden om regels te versoepelen, zodat er ruimte kwam voor het onverantwoordelijke gedrag dat tot de crisis heeft geleid. En waarvoor de belastingbetaler nu de rekening gepresenteerd krijgt.'

Een opmerkelijke uitspraak voor iemand die zich in de jaren voor de crisis juist een groot voorvechter betoonde van liberalisering van de financiële sector, en die zich toen vooral liet adviseren door experts uit de private sector. Zijn opvolger, de Fransman Michel Barnier, brak met die traditie. Kort na zijn aantreden noemde hij eenzijdig advies vanuit de private sector onwenselijk en kondigde aan breder advies te willen inwinnen. Maar dat bleek makkelijker gezegd dan gedaan. Nu, na vijf jaar, is de samenstelling van de adviesgroepen van het directoraat-generaal Interne Markt (verantwoordelijk voor de regulering van de financiële sector) wel gevarieerder, maar de financiële lobby is nog steeds dominant aanwezig.

FINANCE WATCH

In 2010 uitten 22 Europarlementsleden, waaronder ook Dennis de Jong, hun zorgen over de grote invloed van de financiële lobby in Brussel. De groep riep maatschappelijke organisaties, vakbonden, wetenschappelijk

onderzoekers en denktanks op om een onafhankelijke *Finance Watch organisatie* op te richten. Ambtenaren van de Europese Commissie en Europarlementsleden zouden daar terecht moeten kunnen voor onafhankelijke expertise. De oproep vond weerklank en FinanceWatch bestaat intussen ruim vier jaar. De organisatie heeft in die tijd nuttig werk kunnen doen, maar het bleef toch vooral vechten tegen de bierkaai: de overmacht van de financiële lobby blijkt in de praktijk zo groot dat FinanceWatch niet altijd en overal (voldoende) toegang kan geven.

De afgelopen vijf jaar is er veel nieuwe Europese wetgeving voor de financiële sector tot stand gekomen, maar de aanhoudende intensieve lobby vanuit de sector heeft ervoor gezorgd dat de ambities uit de beginperiode van de crisis bij lange na niet zijn gehaald. De Europese bankenunie wordt aan de burgers verkocht als het sluitstuk van de Europese crisisaanpak. Maar de bankenunie lost de structurele problemen van de Europese bankensector helemaal niet op: 'too-big-to-fail'-megabanken worden ongemoeid gelaten en de onderlinge verwevenheid van banken, die tot domino-effecten kan leiden, wordt niet aangepakt.

ONDERZOEK NAAR DE FINANCIËLE LOBBY

In de aanloop naar de Europese verkiezingen leek het ons bij Corporate Europe Observatory belangrijk om de onwenselijk grote invloed van de bankenlobby stevig op de politieke agenda te zetten door met harde cijfers te komen over de omvang van de financiële lobby. Sinds 2008 heeft de Europese Unie een lobby-transparantieregister. Je zou dus verwachten dat je daar alle informatie kunt vinden om een goede

indruk te krijgen van de omvang van de financiële lobby, maar dat valt tegen: registratie in het lobbyregister is vrijwillig. Een groot deel van de lobby blijft in het register dan ook onzichtbaar. Voor de bedrijven en organisaties die wel in het register staan is de informatie over lobby-uitgaven en de lobby-onderwerpen vaak onvolledig en vaag. Namen van lobbyisten zijn lang niet altijd te vinden.

De Europese Commissie is meestal het eerste en belangrijkste doelwit voor lobbyisten. De Commissie schrijft alle voorstellen voor nieuwe Europese wetten of aanpassing van bestaande regels. Op het moment dat lobbyisten weten welke ambtenaren in de Europese Commissie aan een bepaald wetsvoorstel werken proberen ze vaak rechtstreeks contact te leggen met die ambtenaren. Dat kan per e-mail zijn, per telefoon of tijdens een conferentie of receptie. Zulke informele contacten zijn moeilijk in kaart te brengen, eigenlijk alleen via de Europese Wet Openbaarheid van Documenten.

Behalve dat lobbyisten contact zoeken met de Europese Commissie benadert de Commissie ook zelf actief lobbygroepen. Dat gebeurt via 'openbare raadplegingen van belanghebbenden' *stakeholder consultations* en specialistische adviesgroepen, de 'expertgroepen'. De Commissie publiceert wie er aan de raadplegingen deelnemen en wie er in de expertgroepen zitten. Dit deel van de lobby is dus goed in kaart te brengen.

Zodra het Europees Parlement begint met de behandeling van een wetsvoorstel van de Europese Commissie, richten de lobbyisten hun pijlen op de Europarlementariërs en hun medewerkers. Sommige Europarlementsleden publiceren lijsten van al hun lobby-ontmoetingen of lijsten met alle aanvragen voor lobbygesprekken. Zo ontdekten we dat drie Europarlementariërs van de Britse Conservatives in de eerste drie maanden van 2013 ruim honderd ontmoetingen hadden met financiële lobbyisten: dat wil zeggen elke dag ten minste een.

Bij de behandeling van een voorstel van de Commissie in het Europees Parlement kunnen de parlementsleden amendementen indienen op de tekst van de Commissie. Soms gaat het om duizenden amendementen. Die worden niet allemaal door de Europarlementariërs en hun medewerkers zelf opgesteld. Lobbyisten 'helpen' graag een handje. Volgens een onderzoek uit 2010 waren 900 van de 1700 amendementen op een wetsvoorstel over hedgefondsen en private-equityfondsen afkomstig van financiële lobbyisten.

De financiële lobby maakt ook gebruik van informele 'fora', waar lobbyisten en Europarlementariërs elkaar ongedwongen kunnen ontmoeten. Zo bestaat het *European Parliamentary Financial Services Forum* (EPFSF) 'om de dialoog tussen Europarlementariërs en de financiële industrie te bevorderen'. Het EPFSF organiseerde tijdens de afgelopen zittingsperiode bijvoorbeeld een serie 'educatieve' seminars om parlementsleden te informeren over de omstreden handel in derivaten. Het EPFSF wordt gefinancierd door de bankenlobby, onder andere door JP Morgan, Goldman Sachs International, de European Banking Federation, Deutsche Bank en Citigroup. Behalve het EPFSF is er ook nog de Kangaroo Groep, die ontbijten, lunches en andere 'events' organiseert: stuk voor stuk gelegenheden waar financiële lobbyisten Europarlementariërs in een besloten omgeving kunnen belobbyen.

CIJFERS

Het Europese lobbytransparantieregister geeft maar voor een klein deel inzicht in de hierboven in hoofdlijnen geschetste lobbycircuits. Maar door

gebruik te maken van openbare bronnen is het ons gelukt om de omvang van de financiële lobby in Brussel voor het eerst ook in cijfers uit te drukken. En die cijfers liegen er niet om.

- De financiële lobby bestaat uit meer dan 700 organisaties, die ruim 1700 lobbyisten hebben rondlopen. Dat is ruim zeven keer zoveel als alle lobbyisten van maatschappelijke organisaties en vakbonden die zich bezighouden met de Europese regulering van de financiële markten.
  - Van de ruim 700 financiële lobbyorganisaties staan er maar 250 in het register.
  - De financiële lobby heeft een budget van ten minste 120 miljoen euro per jaar, 30 keer zo veel als de 4 miljoen euro die de 'tegenlobby' jaarlijks uitgeeft.
  - De financiële lobby levert ruim 70 procent van de experts in de adviesgroepen van de Europese Commissie, de Europese Centrale Bank en de Europese toezichthouders voor de financiële sector.
- Met zulke cijfers is het geen wonder dat de financiële lobby de Europese regulering van financiële markten diepgaand heeft beïnvloed, ten koste van het algemeen belang. Dit roept vragen op over de democratische legitimiteit van de Europese besluiten op dit terrein. Dit gaat verder dan de macht van het geld: een bedrijfstak die zoveel maatschappelijke en economische schade heeft veroorzaakt kan nota bene zelf meebepalen hoe en in welke mate de sector moet veranderen.

Het is duidelijk dat de invloed van de financiële lobby in Brussel moet worden teruggedrongen. Een paar

Erik Wesselius is medeoprichter en senior onderzoeker bij Corporate Europe Observatory (CEO). Hij stond tevens op de kandidatenlijst van de SP voor de laatste Europese verkiezingen.

eerste stappen in die richting liggen voor de hand.

- Zo min mogelijk bankenlobbyisten in de adviesgroepen van de Europese Commissie.
- Terughoudendheid bij Commissie-ambtenaren en Europarlementsleden in hun contacten met financiële lobbyisten.
- Volledige transparantie voor alle contacten van beleidsmakers met de financiële lobby.

Maar de democratievraag verdient de meeste aandacht. Europese beleidsmakers zouden zich minder moeten laten leiden door experts en lobbyisten. In plaats daarvan zou in de lidstaten en in Brussel het politieke debat moeten worden aangegaan over een aanpak van de misstanden in de financiële sector. Alleen zo'n breed gevoerd politiek debat biedt kans op een effectieve aanpak van de misstanden in de financiële sector.

MEER LEZEN?

- *The Fire Power of the Financial Lobby*; A Survey of the Size of the Financial Lobby at the EU level, Corporate Europe Observatory, Arbeiterkammer en de Oostenrijkse vakbondsfederatie ÖGB, april 2014
<http://corporateeurope.org/financial-lobby/2014/04/fire-power-financial-lobby>
- *A union for big banks*, Corporate Europe Observatory, 24 januari 2014
<http://corporateeurope.org/financial-lobby/2014/01/union-big-banks>
- *The anniversary of broken promises*, verklaring van ruim 40 Europese NGOs, september 2013 <http://corporateeurope.org/financial-lobby/2013/09/anniversary-broken-promises>
- *Addicted to risk*, Corporate Europe Observatory, mei 2012
<http://corporateeurope.org/financial-lobby/2012/05/addicted-risk>

GLOBALISERING VAN DE VAKBONDSSTRIJD

Tekst: Tuur Elzinga Foto: Sander van Oorspronk

Multinationals maken steeds meer de dienst uit in de wereld. Hun beslissingen hebben ingrijpende gevolgen voor de lonen en werkgelegenheid in meerdere landen tegelijk. Werknemers worden tegen elkaar uitgespeeld, net als overheden. Dat vraagt om een moderne vakbonds aanpak.

Economische globalisering (mondialisering) is de toenemende integratie van de wereldeconomie met een steeds grotere onderlinge afhankelijkheid van nationale, regionale en lokale economieën en toenemende stromen van handel in producten, diensten, kapitaal en arbeid tot gevolg. Technologische ontwikkelingen (goedkope transport, telecommunicatie) en liberalisering van de handel in goederen en diensten zijn voorwaardenscheppend, maar de schaalvergroting in de productie en de continue jacht op goedkope productiefactoren (arbeid, grondstoffen) en nieuwe afzetmarkten zijn de achterliggende motor.

IN DE VERDEDIGING

Productieprocessen en arbeidsverhoudingen worden door globalisering steeds complexer, concurrentie steeds heviger. Niet alleen ondernemers concurreren met elkaar, maar hele industrieën en sectoren zijn met elkaar in concurrentie, net als landen en regio's. Omdat financieringskapitaal – door het aandeelhouderskapitalisme en onder druk van de financiële sector vervreemd en losgemaakt van de productie – bijna oneindig veel mobieler is dan arbeid, vindt de concurrentieslag vooral plaats om de gunst van dat kapitaal. Zelfs de beroepsbevolking hier, ondervindt de concurrentie van een beter opgeleide of lager betaalde beroepsbevolking daar.

Het internationale kapitaal heeft in deze moderne, complexe klassenstrijd voorlopig nog het initiatief. Vakbonden worden gedwongen te reageren. De vakbondsstrijd verandert van karakter en plaats.

Aan de Zuidas, in Londen of in New York, ergens ter wereld besluit een conserndirectie of raad van bestuur over de mondiale strategie van een grote multinational. De aandeelhouders moeten tevreden gesteld worden en dus is het doel meer winst te maken dan de concurrent. Door een groter marktaandeel, door kostenreductie. Door overnames, door uitbesteding, door herstructurering, door verplaatsing van productie. Het heeft allemaal grote consequenties voor banen. Wat de eigen werknemers ervan vinden wordt meestal niet gevraagd, of in elk geval niet voordat het besluit in de directiekamer al genomen is. En wat de werknemers van de overnamepartij of de onderaannemers ervan vinden is al helemaal niet interessant. De vakbonden van deze arbeiders kunnen hooguit reageren en misschien meepraten over een sociaal plan. En in veel andere landen staan de werknemers zonder enige bescherming direct op straat.

MULTINATIONALS VERGROTEN MACHTSBASIS

Overheden worden soms tevoren ingelicht over een voorgenomen productieverplaatsing. Dan wordt de overheid de mogelijkheid geboden om met een belastingverlaging of subsidie de lokale werkgelegenheid (nog even) te behouden. Een enkele keer kunnen de werknemers de fabriekssluiting ook voorkomen, door via hun bonden in te stemmen met loonsverlaging of

Tuur Elzinga

is SP-Eerste Kamerlid, was kwartiermaker voor vernieuwing van de FNV en werkt voor FNV Mondiaal.

andere versoeringen in de arbeidsvoorwaarden. Zo spelen de multinationals werknemers en hun overheden internationaal tegen elkaar uit en vergroten hun machtsbasis nog verder. Sinds de jaren zeventig hebben multinationale ondernemingen deze macht stevig doen gelden en overheden voor hun karretje gespannen: om hun belangen in nieuwe regels verankerd te krijgen, om voor hen lastige regels versoepeld of afgeschaft te krijgen. In Washington, Londen, Brussel en Den Haag hebben ze overheden bereid gevonden zich terug te trekken uit de economie en de markt meer macht te geven, om te privatiseren, te dereguleren en te liberaliseren. En om hun investeringen elders in de wereld goed te beschermen en waar ook ter wereld steeds minder via belastingen aan de samenleving bij te dragen.

Op grote schaal is er productie verplaatst en werkgelegenheid en lonen staan in veel landen structureel onder druk. Als overheden zich van de markt, inclusief de arbeidsmarkt, steeds verder terugtrekken en zowel banen als lonen structureel onder druk staan, dan is er voor vakbonden niet veel te halen. In veel landen loopt de organisatiegraad al jaren terug en vecht de vakbond voornamelijk om verdere verslechtingen te voorkomen.

TENKOSTE VAN DE ZWAKKEREN

Op de markt geldt het recht van de sterkste. Dus als de markt terrein wint op de georganiseerde solidariteit van vakbeweging en democratisch gelegitimeerde overheid, dan gaat dat ten koste van de zwakkeren. In vrijwel alle landen is de inkomens- en vermogensongelijkheid de laatste decennia dan ook toegenomen. In sommige landen spreekt men zelfs over het verdwijnen van de middenklasse, wat rest zijn de (super)rijken en de rest.

Voor de werkgevers van deze wereld is dit echter nog niet voldoende. Zoals hun CEO's nooit het gevoel hebben dat ze nu wel genoeg gegraaid hebben, zo kent ook de machtsongor van de multinationals geen grenzen. Terwijl de meeste werkgevers graag georganiseerde vakbonden zien als gesprekspartner (want dat maakt onderhandelingen over arbeidsvoorwaarden een stuk eenvoudiger), zien ze de macht van die vakbonden graag beperkt.

RECHT OP STAKEN TER DISCUSSIE

Werkgevers hebben met werknemers en overheden tripartiet afspraken gemaakt voor (minimale) internationale arbeidsnormen en fundamentele vakbondsrechten in ILO-verband. Net als de Vrijheid van vereniging en het Recht op collectieve onderhandeling fundamentele principes zijn van de ILO (Internationale Arbeidsorganisatie), is het recht op staken ook een fundamenteel recht volgens de ILO. De internationale werkgeversvertegenwoordiging in de ILO stelt het de

Internationale solidariteit is ook welbegrepen eigenbelang

laatste jaren echter ter discussie. En de werkgevers spannen ook de EU voor hun karretje en vallen het stakingsrecht aan door zich te beroepen op de vrijheid van vestiging en het vrij verkeer van diensten. De Europese Commissie was aanvankelijk van plan de werkgevers hun zin te geven, maar na verzet van vakbonden en binnen nationale parlementen heeft de EC dat voornemen laten vallen.

DE STRIJD VERPLAATST ZICH

Gedwongen door de globalisering van de economie en de werkgevers verandert de vakbondsstrijd van karakter en verplaatst deze zich deels. En gelukkig zijn daarbij ook successen voor de vakbeweging te melden. Niet alleen richting de Europese Commissie, maar ook tegenover multinationals. De FNV-sectoren zijn aangesloten bij Internationale Beroepssecretariaten (*Global Union Federations* of GUFs) die steeds vaker door internationale werkgeversorganisaties en multinationals als gesprekspartner worden erkend. Regelmatig leidt dat tot internationale afspraken (*International Framework Agreements*) die soms ook echt iets om het lijf hebben. De FNV speelt hierin een actieve rol. FNV-bestuurders zitten aan tafel in GUF-besturen en in de ILO en kaderleden nemen deel aan uitwisselingen met collega's uit andere landen.

Deze uitwisselingsbezoeken leiden tot kennisuitwisseling en solidariteitsprojecten. In een geglobaliseerde economie waarin productieketens de hele wereld kunnen omspannen, moeten vakbonden om een adequate tegenmacht te vormen ook een transnationale ketting kunnen vormen. En zoals in elke ketting wordt de kracht bepaald door de zwakste

schakel. Daarom is internationale solidariteit ook welbegrepen eigenbelang.

NIEUWE STRATEGIEËN

De internationale netwerken die dankzij de structuren van *Global Unions* en de internationale uitwisseling ontstaan en door internationale projecten worden ondersteund, creëren de randvoorwaarde voor internationaal gecoördineerde actie. Dankzij nieuwe (en oude) strategieën, zoals *organising* en internationale samenwerking, slagen vakbonden er steeds beter in om ook sectoren te organiseren waarin dat eerder niet goed wilde lukken. Sectoren die niet traditioneel een vakbondsbolwerk waren, maar die door veel korte en flexibele contracten een lage organisatiegraad en daardoor slechte arbeidsvoorwaarden kennen. Denk aan de schoonmaaksector, supermarktpersoneel, medewerkers in fastfood-ketens.

De Nederlandse vakbeweging ondervindt daarbij steeds meer dat solidariteit geen eenrichtingsverkeer is. Zo legde Zuid-Afrikaans Unileverpersoneel vorig jaar het werk neer om een staking bij Nederlandse vestigingen te steunen. Ook was er in de VS een havenstaking voor de Rotterdamse havenpensioenen. Het besluit om bij de vernieuwing van de FNV meer in te zetten op zowel *organising*, als op internationaal vakbondswerk, stemt dan ook optimistisch. Een uitspraak van het (voorlopig) ledenparlement van de FNV om een vast percentage van de contributie jaarlijks te reserveren voor internationale solidariteit is daarbij van grote waarde.

EINDE VAN HET STATENPATROON IN HET MIDDEN-OOSTEN NABIJ

Tekst: Guido van Leemput - beleidsadviseur van United Civilians for Peace

De huidige grenzen in het Midden-Oosten zijn een overblijfsel van de koloniale tijd. Met de snelle opkomst van ISIS lijkt het erop dat deze indeling in staten haar langste tijd gehad heeft. Kan er zonder verder bloedvergieten een nieuw statenpatroon ontstaan in het Midden-Oosten?

Met het uitroepen van het islamitische kalifaat in Irak en Syrië begin juni heeft ISIS-leider Al Bagdadi duidelijk gemaakt dat het statenpatroon dat sinds de Eerste Wereldoorlog in het Midden-Oosten bestaat, is versleten.¹ De Nederlandse regering is zich bewust van de risico's. Minister Timmermans spreekt niet voor niets over 'toenemende druk' op het statenpatroon.² Militaire en politieke druk zal toenemen en vooral gepaard gaan met bloedige regionale conflicten. In dit artikel geef ik een beknopt overzicht van de politieke geschiedenis in het Midden-Oosten en doe ik een voorstel. Nederland moet streven naar een internationale conferentie om een blijvende vrede en wellicht ook nieuw grenzenstelsel in het Midden-Oosten vast te stellen. De SP zou moeten pleiten voor, en werken aan, de voorbereiding van een dergelijk initiatief.

SYKES EN PICOT EN DE TWINTIGSTE EEUW

De Engelse officier Sykes en zijn Franse evenknie Picot deden in 1916 een geslaagde poging om de Engelse en Franse invloedssfeer te verdelen in het ingestorte Ottomaanse rijk.³ Dit rijk werd vervangen door natiestaten onder Frans of Engels bestuur. Die koloniale verdeling leidde uiteindelijk in het daaropvolgende decennium tot een twintigtal Arabische staten die in de periode daarop ook formeel onafhankelijk werden. De invloed van Engeland en Frankrijk in het gebied is na de Suez-oorlog van 1956 verkleind. Na die oorlog waren het de Verenigde Staten die bepaalden wat de politieke verhoudingen zijn. De Iraanse revolutie in 1979 markeerde de eerste verkleining van die Amerikaanse macht in het Midden-Oosten én de

De Engelse officier Mark Sykes en zijn Franse collega Georges Picot, die in 1916 de basis legden voor de kaart van het Midden-Oosten.

roep van de politieke islam als antwoord op het mislukte nationalistisch project van de Arabische wereld. Geen enkele Arabische staat kon zich bevrijden van het westers kolonialisme. Ook de vestiging van de staat Israël werd als een westers koloniaal project gezien. De pogingen van Arabische pan-nationalisten als Nasser (Egypte), Assad (Syrië) en Hoessein (Irak) in de periode 1950 – 1990 liepen op niets uit. De Amerikaanse invasie in Irak in 1991 en zeker die in 2003 heeft het nationalistische Arabisch idee definitief vernietigd. De westerse samenwerking met autoritaire staten heeft er al die jaren niet onder geleden. Ten einde de invloed van Irans revolutie in te dammen richtten de Amerikanen (in 1983) het Centraal Commando op, CENTCOM, vestigden ze militaire bases in Jordanië, Saoedi-Arabië en gingen ze op tal van manieren nauwe politiek militaire samenwerking aan met Arabische dictaturen.⁴ De Amerikaan-

se militaire en politieke druk in het Midden-Oosten werd zo vergroot.

In de afgelopen dertig, veertig jaar hebben zich in het Midden-Oosten naast Israël enkele nieuwe regionale machten ontwikkeld die ook een eigen zelfstandig buitenlandbeleid voeren, dat onderling soms schuurt en ook wel eens botst met de belangen van westerse grootmachten. In de eerste plaats gaat het om Turkije, dat al sinds de jaren vijftig lid van de NAVO is maar sinds 1985 werkt aan een eigen regionale machtspositie met eigen hoogwaardige wapenindustrie. Turkije streefde al onder de pro-westerse legerleiding een relatief autonome positie als regionale grootmacht na. Deze grootmacht-positie is onder Erdogans islamitische regering verder tot ontwikkeling gekomen.

De Arabische revolutie van 2011 was een poging om democratische

waarden en praktijken in de Arabische wereld in te blazen en de dictatuur te verjagen. Kortheidshalve kan gesteld worden dat het democratische karakter ervan mislukt is, maar dat het politiek-islamitische idee verder aan kracht heeft gewonnen. De revolutie van 2011 in de Arabische wereld heeft geleid tot contrarevolutie, burgeroorlog en militaire interventie.⁵ Dat blijkt momenteel vooral in de burgeroorlog in Syrië, waar Turkije, Saoedi-Arabië, Qatar en Iran actief zijn in het zowel politiek als militair steunen van diverse groepen. Zij doen dit vooral om de eigen belangen veilig te stellen. Eenzelfde beeld is ook te ontwaren in Egypte en ten aanzien van de Gazastrook, waar Hamas, hoewel in de steek gelaten door Egypte, nog gesteund wordt door Turkije en Qatar.

Met andere woorden, de opvolggrootten voor Frankrijk en Engeland, te weten de VS en in veel mindere mate de EU⁶ hebben in de huidige ontwikkelingen meer moeite om hun stempel beslissend op de ontwikkelingen te drukken. Dat blijkt uit de ontwikkelingen in Egypte en Syrië. En tevens uit het totaal mislukte onderhandelingsproces met Israël en de Palestijnen dat de VS in het afgelopen jaar leidden. Die onderhandelingen hebben tot niets geleid behalve een nieuwe oorlog in Gaza.

Dat blijkt zelfs ook uit de in wezen verstandige Amerikaanse koers om onderhandelingen met Iran te beginnen over het verrijken van uranium door dat land. De Amerikaanse regering stuurt weg van de militaire confrontatie van haar voorganger. Israël, dat de Amerikaanse politiek op dit onderwerp jarenlang verregaand heeft bepaald, verliest hier invloed.

‘Er lijkt op dit moment dan ook geen macht in de wereld die in staat is, laat staan bereid is, te werken aan een nieuw politiek stelsel in het Midden-Oosten’

KALIFAAT

In de hoogoplopende debatten vóór de invasie in Irak van 2003, werd door tegenstanders van die oorlog aangevoerd dat een lange guerrilla zou kunnen beginnen en dat Irak zou desintegreren. Daarbij zou de Arabisch-soennitische minderheid, die het decennialang voor het zeggen had gehad, een gevaarlijke kracht kunnen worden. Die argumenten werden weggehoond. Na eerst een jarenlange burgeroorlog die met zeer grove middelen werd onderdrukt (met witte fosfor bijvoorbeeld), was de Arabische revolutie in 2011 de aanleiding voor aanhangers van de politieke islam om het idee van een kalifaat na te streven. De Amerikaanse interventie heeft mede geleid tot deze ontwikkelingen.

Een kalifaat dat het stelsel van Sykes en Picot opheft was een van de strategische doelstellingen die Osama bin Laden formuleerde ten tijde van 11 september 2001.⁷ Nu, na dertien jaar, is de basis van een dergelijk pan-nationalistisch kalifaat gelegd. Gelukkig heeft nog geen gekke dictator ergens deze constructie erkend, maar wijd en zijd wordt ingezien dat er een groot probleem opdoemt. Het is noodzakelijk het probleem serieus te nemen. Er wordt nog hard gevochten om diverse soennitische steden in Irak. Het officiële leger van Irak kan het gebied niet heroveren. De soennitische minderheid heeft zich verenigd en doet – voorlopig – mee met ISIS.

Inmiddels vecht ISIS in Syrië niet alleen tegen het regime van Assad, worden er ook pogingen ondernomen om Jordanië te destabiliseren en wordt gevreesd voor aansluiting vanuit Jemen dat ten zuiden van Saoedi-Arabië ligt. Saoedische troepen

werden onlangs verplaatst van de grens met Jemen naar de grens met de soennitische provincie Anbar in Irak.

Met de Koerden in Irak is een ingewikkelde verhouding ontstaan. Soennitische stamhoofden krijgen van de Koerdische regionale leiding toestemming om in Koerdistan te overleggen hoe de centrale regering van Maliki tegen te werken. Dit tot grote woede van Bagdad.

John Kerry moet naar de Koerdische hoofdstad Arbil om te vragen mee te werken aan de eenheid van Irak. Koerdistan heeft andere plannen. Het heeft de grens met Syrisch Koerdistan opgeheven. Ook in de Koerdische zaak daar is een daadwerkelijke breuk met het statenstelsel van Sykes en Picot gemaakt.

ISIS heeft de afgelopen maanden hard gevochten met Syrische Koerden en heeft in het hoofdgebied van de Syrische Koerden nederlagen geleden. Dat neemt niet weg dat in kleinere Koerdische gebieden in Syrië ISIS opnieuw harde aanvallen op Syrische Koerden doet.

De verdrijving van de Amerikanen uit Saoedi-Arabië was ook een eerder geformuleerd doel van Al Qaida. De strijd van ISIS en soortgelijke organisaties lijkt nog maar aan het begin te staan.

TOEKOMST

De voorspelling dat deze keten van oorlog en revolutie in het Midden-Oosten nog niet is afgebroken kan veilig worden gemaakt. Maar hoe democratische organisaties en staten in het Midden-Oosten, op middellange termijn, te steunen? Te vrezen valt dat eerst de regionale machtsverschillen nog nader moeten worden uitgevochten. Er lijkt op dit moment dan ook geen macht in de wereld die in staat is, laat staan bereid is, te werken aan een nieuw politiek stelsel in het Midden-Oosten. Daarbij gaat het om een aantal indringende vragen, zoals de hiernavolgende.

- Wat zijn de mogelijkheden om aan de permanente staat van oorlog een einde te maken?
- Hoe kunnen humanitaire rampen omtrent vluchtelingen en de levering van basisvoorzieningen voorkomen worden?

Guido van Leemput was van 2002 tot 2012 fractiemedewerker Buitenlandse Zaken voor de SP. Tegenwoordig is hij beleidsadviseur voor United Civilians for Peace (UCP).

- Wat is de betekenis van het non-proliferatieverdrag in het Midden-Oosten in het licht van eventueel nieuwe kernwapenstaten als Iran (maar wellicht ook Saoedi-Arabië, naast de oude kernwapenstaat Israël)? En wat is de betekenis van staten die chemische wapens gebruiken? Irak heeft dat in ieder geval gedaan, Iran en Turkije worden ervan beschuldigd.
- Is een tweestaten-oplossing voor Israël en Palestina nog een reële optie en hoe deze te realiseren?
- Wie neemt het politiek initiatief tot een alomvattend verdrag dat de nieuwe orde tot stand brengt? Grootmacht of burgerinitiatief?
- Wat wordt het statenpatroon in het Midden-Oosten?
- Welk democratisch karakter is in al deze staten mogelijk?
- Wie bewapent deze staten en vormt bondgenootschappen met hen? Hoe dat te voorkomen of te reguleren?
- Wat is de rol van de EU in deze kwestie? Voldoen de Associatieverdragen met de afzonderlijke landen of moeten ze anders worden opgezet?

Het gaat om vraagstukken die een wereldwijde impact en betekenis hebben. Hier zijn nog twee vragen aan toe te voegen.

- Heeft Nederland in dit veelomvattend proces een rol te spelen?

- Wat is de rol van de SP in de Nederlandse politiek in al deze kwesties? Heeft de SP partners of geestverwanten waarmee samen is te werken?

Het lijkt ondanks deze hooggestemde doelen bijna onmogelijk om concrete oplossingen te bieden. Desondanks blijft er 'in toenemende mate druk' op de grenzen van het Midden-Oosten. Maar wat in ieder geval wel uitvoerbaar zou kunnen zijn, is deze en andere indringende vragen te stellen in de vorm van enkele conferenties, brochures en rapporten, waarin bovenstaande vragen worden beantwoord. In eerste instantie lijken we dan op de stoel van een Nederlandse organisatie als Clingendael te gaan zitten, maar een rol voor links Nederland is wel degelijk denkbaar. Daarbij kan gewerkt worden aan een openbare discussie onder beleidsmakers over de betrekkingen tussen Nederland en de EU met het te verwachten nieuwe Midden-Oosten. Vastgesteld moet ook worden wat van de nieuwe constellatie wordt verwacht.

Bronverwijzingen:

1. 'The Western-Imposed Partition of the Middle East Is Dead', Robert Fisk, The Independent, 15 juni 2014. Zie <http://www.commondreams.org/view/2014/06/15-2>.
2. 'Door grensoverschrijdende allianties en desintegratie van Syrië en Irak staat de Sykes-Picot-verdeling van 1916 en de grenzen van de San Remo-conferentie van 1920 in toenemende mate onder druk. Leaders van de landen slagen er al jarenlang niet in om de eigen bevolking op inclusieve wijze te betrekken bij besluitvorming en sociaaleconomische ontwikkeling, en buurlanden bevechten hun eigen belangen over de hoofden van deze zelfde burgers.' Minister Timmermans in brief aan Tweede Kamer d.d. 16 juni 2014 over actuele situatie in Irak n.a.v. ISIS machtsgreep. <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2014/06/16/kamerbrief-over-de-stand-van-zaken-in-irak-en-de-opmars-van-isis.html>. De nationale aspiraties van het Koerdische volk sinds 1920 waren al langer een uitdaging voor dit statensysteem, maar het uitroepen van het kalifaat gaat veel verder.
3. Zie desgewenst http://en.wikipedia.org/wiki/Sykes%E2%80%93Picot_Agreement. Daarnaast werd terzelfder tijd een Joods nationaal tehuis beloofd dat in 1948 in de vorm van de staat Israël werd uitgewerkt.
4. De interventie in Libië, maart 2011, is hierin van groot belang en daarbij is ook relevant het failliet van het 'Responsibility to protect-concept' van de VN.
5. Over de geschiedenis van Centcom, zie <http://www.centcom.mil/en/about-centcom-en/history-en>.
6. Zie voor pogingen van de EU, om banden met Midden-Oosten en Noord-Afrika aan te halen, gestart in de jaren negentig, in de vorm van het Barcelona-proces http://www.eeas.europa.eu/euromed/barcelona_en.htm en vooral http://www.eeas.europa.eu/euromed/social/social_en.htm.
7. Voor een beknopt overzicht van de politieke doelen van Al Qaida, zie http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/pop_ups/04/world_al_qaeda/html/2.stm.

Wat zijn de kansen van de EU/Nederland hierin? En een oproep voor een initiatief om tot een groot vredesinitiatief voor het Midden-Oosten te komen. Samenwerking met internationale humanitaire en andere ngo's die in het Midden-Oosten werken om deze politieke vraagstukken te bespreken en richting ondersteuning van democratische samenlevingen/staten te bespoedigen.

Met het in herinnering roepen van de Vrede van Westfalen (Münster en Osnabrück in 1648), Vrede van Utrecht (1713), Concert van Wenen (1815), Verdrag van Sèvres (1920) dan wel het Verdrag van Lausanne (1923) of zelfs de diverse verdragen van de geallieerden tijdens en na WO II (Verdrag van Potsdam, Yalta, Teheran) maakt het de orde van grootte duidelijk waarin naar een oplossing zou moeten worden gezocht. Tot het zover is, blijft er druk op de grenzen en – wat veel erger is – op het onvervreemdbaar mensenrecht op een goed en veilig leven voor miljoenen burgers in het Midden-Oosten.

HOE ONZE KINDEREN ONZE VIJANDEN WORDEN

Tekst: Ronald van Raak

Jihadisten die in ons land aanslagen willen plegen zijn geen vreemdelingen, maar landgenoten. Ronald van Raak over de eigenaardigheden van het polderjihadisme.

Onlangs las ik *De Banier*, een uitgave van *De Nederlandse Mujahideen in Bilaad As-Shaam*. Dit boek is een kritiek op het 'kapitalistisch liberalisme', waarin vrijheden worden gebruikt als 'marketing tools' en consumptie leidt tot parasitair gedrag. Natuurlijk, de vermeende superioriteit van de 'zuivere' islam en plicht tot de gewapende jihad komen in dit boek uitgebreid aan bod, maar daarmee begint het niet. Eerst wordt geklaagd over de omgang in ons land met zwakkeren en de oneerlijke handel met andere landen:

'Wij wensen dat mensen gered worden uit deze trieste gemeenschappen waarin ze nu leven; waarin ze hun zwakkeren afdanken en hun ouderen niet respecteren; hun kinderen laten aborteren; zich troosten met drank en drugs; hun vrouwen voor een miezerige prijs als prostituees verkopen en (laten) misbruiken in de porno-industrie; hun kinderen in dagverblijven dumpen en carrière voorop stellen; gemeenschappen waarvan de overheden dood en verderf zaaien op de wereld, middels oorlogen, bezettingen, en oneerlijke handel.'

RECHTEN VOOR VROUWEN EN DIEREN

Ook vallen in dit boek harde woorden over de slechte omgang met het milieu. 'De fossiele brandstoffen industrie, vernietigt ondertussen meedogenloos het ecosysteem voor de winst.' Hoe dat in olierijke moslimlanden gaat vertelt het boek niet. Wel dat de sharia economische stabiliteit brengt, evenals bescherming van privacy – zelfs vrijheid van godsdienst. En dat het rechten zal geven aan vrouwen (die eindelijk 'in harmonie' kunnen leven met hun man) en dieren (een vrouw komt in de hel als ze haar kat niet voldoende te eten geeft).

Radicaal islamitische jongeren betuigen steun aan ISIS tijdens een demonstratie in Den Haag op 24 juli.

De Banier richt zich op jongeren in Nederland, op de problemen die zij zien en de onvrede die zij voelen. Met de economische crisis is het kapitalisme ingestort. Daarom zou de tijd zijn aangebroken voor een nieuwe strijd, een nieuwe ideologie, 'want de Sharia is (...) de enige noemenswaardige politieke concurrent, dat een stokje probeert te steken voor het onrecht dat het kapitalistische westen begaat op de wereld'. De strijd van jihadisten is geen religieuze, maar een ideologische strijd. Jongeren die terugkeren moeten we goed in de gaten houden, om aanslagen te voorkomen. Ook de voedingsbodem voor dit soort ideologieën moeten we bestrijden – vooral het salafisme. Maar bovenal moeten we begrijpen waarom onze jongens en meisjes ervoor kiezen om hun familie en vrienden te verlaten voor zo'n ongewis avontuur.

AANSLAGEN IN EUROPA

Op 24 mei liep een Fransman een joods museum in Brussel binnen, schoot zijn kalasjnikov leeg, doodde drie mensen en wandelde er rustig

vandoor. De Franse geheime dienst kende deze Mehdi Nemmouche – een teruggekeerde Syriëganger – maar informeerde de geheime diensten in België niet, evenmin als die in Nederland. Deze jihadist werd (met zijn kalasjnikov in zijn tas) bij toeval aangehouden bij een reguliere drugscontrole in een bus van Amsterdam naar Marseille. In Nederland zijn tientallen mensen teruggekeerd die zich hebben aangesloten bij extremistische organisaties in het Midden-Oosten, in Europa zijn dat er honderden – en dat worden er duizenden. Mensen die door heel Europa kunnen reizen en overal kunnen opduiken.

We kunnen paspoorten innemen, we kunnen rekeningen bevriezen, we kunnen studiefinanciering stopzetten. We kunnen allerlei maatregelen nemen, maar het enige wat helpt is mensen die terugkeren goed in de gaten houden. Daarbij is een belangrijke rol weggelegd voor de geheime diensten, die in Europa veel beter zullen moeten samenwerken. Het vertrek van minderjarigen kunnen we

‘Het overgrote deel van de moslims in Nederland steunt geen islamitische partij’

voorkomen, jongeren die terugkeren moeten we goed begeleiden en deradicaliseren. Sommige jongeren zullen hun trauma's moeten verwerken voordat ze verder kunnen met hun leven. Anderen hebben zoveel geweld gebruikt en zulke vreselijke moorden begaan, dat we ze voortdurend in de gaten moeten houden en moeten ingrijpen om aanslagen te voorkomen.

JIHAD IN DE POLDER

Maar we moeten ook voorkomen dat jongeren dit pad van de gewapende strijd kiezen. De achtergrond van deze mensen is heel verschillend. Jongens én meisjes, met een lage én met een hoge opleiding, met goede én met slechte perspectieven op de arbeidsmarkt. Jongeren die uit onvrede de moskee verlaten, maar ook jongeren die zelden een moskee hebben bezocht. Niet zelden begint de radicalisering in een criminele jeugdbende, zoals een groep in Delft die een gewelddadige overval had gepleegd op een supermarkt. Een van de overvallers brak daarbij zijn nek en overleed. De andere leden van de groep probeerden hun rouw te verwerken in de moskee, radicaliseerden en kozen voor de gewapende strijd.

In Nederland wonen ongeveer 825.000 moslims. Enkele tientallen mensen worden door de AIVD aangemerkt als mogelijke aanslagplegers, ongeveer duizend mensen zouden aanhangers zijn van de gewelddadige *jihad*, een ‘heilige oorlog’ voor de bescherming van een moslimstaat. Hierin ligt ook de

betekenis van het uitroepen van een *kalifaat* door de rebellen van ISIS in Syrië en Irak. In jihadpropaganda, zoals *De Banier*, wordt moslims de plicht voorgehouden om hun ‘broeders en zusters’ in moslimlanden te hulp te schieten en de islamitische wet (de *sharia*) te beschermen. Veel kritiek is er op het kapitalistische westen, maar of hier eveneens een kalifaat moet worden gesticht wordt in het midden gelaten.

SALAFISME ALS VOEDINGSBODEM

Naast het jodendom en het christendom is de islam een van de grote monotheïstische religies, die alledrie verwijzen naar dezelfde ene God, maar zich baseren op andere profeten. Elk van deze religies kent vele stromingen, die elkaar niet zelden naar het leven staan, zoals nu ‘soennieten’ en ‘sjiïeten’ in Irak. Verschillende moslims hebben ook heel andere opvattingen over de rol van religie in de politiek. Het overgrote deel van de moslims in Nederland is blij in een democratische rechtsstaat te leven, waar ook vrijheid is van religie. Het overgrote deel van de moslims in Nederland steunt geen islamitische partij, maar een partij die past bij hun politieke idealen – steeds meer moslims sluiten zich bijvoorbeeld aan bij de SP.

Een kleine groep vindt echter dat moslims de democratische rechtsstaat niet moeten erkennen en zich moeten afkeren van de samenleving. Deze ‘salafisten’ dringen zich vaak op de voorgrond, als vertegenwoordigers van grote groepen moslims. Daarbij maken zij gebruik van ons poldermodel, waarin overheden graag spreken met belangenbehartigers. Salafisten stellen namens de moslimgemeenschappen eisen, die in die gemeenschappen helemaal niet worden gedragen, of krijgen subsidie voor integratieprojecten (zoals huiswerkondersteuning in moskeeën), die in de praktijk worden gebruikt om jongeren te winnen voor extremistische opvattingen. Veel propaganda, zoals *De Banier*, komt uit deze religieuze hoek.

ONZE VIJANDEN, ONZE KINDEREN

In *Transformatie van het jihadisme in Nederland* laat de AIVD zien dat salafisten meer invloed krijgen binnen

moskeeën, in sommige moslimgemeenschappen kritiek op extremisten steeds moeilijker wordt en moslims die wel kritisch zijn vaker worden bedreigd en geïntimideerd.* De propaganda wordt steeds professioneler, bijvoorbeeld via filmpjes op internet waarin de internationale kameraadschap van moslims en de romantiek van de *jihad* worden benadrukt. Ouders en imams, onderwijzers en wijkagenten verliezen jongeren soms uit het oog, die vervolgens via ronselaars terechtkomen in kleine en geïsoleerde groepen, waarin jongeren worden opgezweept tot een steeds grotere ‘zuiverheid’ en opofferingsgezindheid.

In een aantal gevallen leidt dit tot de keuze om zelf de wapens op te nemen en op *jihad* te gaan in het Midden-Oosten. Een aantal jongeren zal ook bereid zijn aanslagen te plegen in eigen land. De SP heeft altijd aangedrongen op een minder naïeve omgang met salafisten, betere samenwerking tussen geheime diensten en gerichte investeringen om jihadisten in de gaten te houden. Daarvoor is nu in de Tweede Kamer brede steun. Als het gaat om voorkomen van radicalisering moet er echter nog veel gebeuren. Om te beginnen moeten we beseffen dat deze jihadi's geen vreemde vijanden zijn, maar onze eigen kinderen. En ons de vraag stellen waarom deze jongeren voor zichzelf geen toekomst zien in onze samenleving. Neem de beweegredenen van deze jongeren serieus en ga het gesprek met ze aan. Repressie alleen sterkt de polderjihadisten in hun eigen gelijk en isoleert nog meer jongeren van de samenleving.

* www.aivd.nl/@3112/transformatie/

IMMANUEL KANT: DURF TE WETEN

Tekst: Ronald van Raak Afbeelding: Wikipedia commons

‘Verlichting is het afleggen van de mens van zijn, aan zichzelf te wijten, onmondigheid. Onmondigheid is het onvermogen, zonder leiding van anderen, van het eigen verstand gebruik te maken. Die onmondigheid van de mens is aan zichzelf te wijten, wanneer de oorzaak ervan niet aan een gebrek van het verstand, maar aan besluiteloosheid en gebrek aan moed ligt... Sapere aude! Durf te weten! Heb zelf het lef gebruik te maken van je eigen verstand!’

Immanuel Kant.

Al heel lang vragen filosofen hoe we de wereld om ons heen kunnen kennen. Sommige denkers, zoals Spinoza (*Spanning* van februari), doen een beroep op de rede: *rationalisten* zoeken naar de logica achter de verschijnselen zoals wij die waarnemen. Anderen, onder wie Aristoteles (*Spanning* van april), stellen meer belang in de waarneming: *empiristen* willen onze theorieën over de waarheid toetsen aan onze waarnemingen. Beide richtingen stonden lang tegenover elkaar.

Immanuel Kant kwam met een even eenvoudige als revolutionaire oplossing: volgens hem is het allebei waar. In *Kritik der reinen Vernunft* (Kritiek van de zuivere rede, 1781) liet hij zien hoe wij de wereld ervaren via onze zintuigen, indrukken die vervolgens door ons verstand worden verwerkt. Op deze manier maken wij beelden van de werkelijkheid. Daardoor leven wij in onze eigen wereld, die het gevolg is van onze eigen ervaringen en onze eigen logica.

Kant was bepaald geen revolutionair. Hij verbleef zijn hele leven in het stadje Koningsbergen – het huidige Kaliningrad – waar hij bekend stond als een man van ijzeren discipline. Kant had een slechte gezondheid en

legde zichzelf strenge leefregels op. Naar men zegt heeft hij Koningsbergen nooit verlaten – behalve één tochtje op het platteland – en volgens zijn biografen zou hij nooit een relatie hebben gehad en als maagd zijn gestorven.

De filosofie van Kant is des te meer revolutionair. Eeuwenlang zochten denkers naar de beste manier voor mensen om de wereld te leren kennen, na Kant beseften filosofen dat wij daarbij vooral onszelf in de weg zitten. Wij kunnen de wereld alleen maar kennen voor zover die aan ons verschijnt, via onze eigen ervaringen en ons eigen verstand. De waarheid is niet ‘objectief’, maar ‘subjectief’, afhankelijk van de beperkingen van ons lichaam en onze geest.

De revolutie van Kant wordt wel eens vergeleken met die van Copernicus, die bewees dat de zon niet om de aarde beweegt, maar de aarde om de zon. Dat deed ons beseffen dat we niet het middelpunt zijn van het heelal, maar een van de miljarden hemellichamen. Kant bracht zo’n omkering in het denken: niet de wereld (het

object) kwam centraal te staan, maar de mens (het subject). Wij zijn het zelf die beelden maken van de werkelijkheid, de wereld an sich zullen we nooit kennen.

Zomin als het erg is dat de aarde om de zon draait, zomin is het erg dat de waarheid *subjectief* is – dat is nu eenmaal zo. Voor Augustinus (*Spanning* van december) was het besef dat mensen de waarheid nooit kunnen kennen, reden voor bescheidenheid: een goed leven is alleen mogelijk als mensen hun tekorten erkennen en vertrouwen op de genade van God. Bij Kant leidde hetzelfde inzicht juist tot de conclusie dat mensen meer hun eigen verstand moeten gebruiken en hun lot in eigen hand moeten nemen.

De woorden aan het begin zijn afkomstig uit *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?* (Wat is Verlichting?, 1784). Volgens Kant hebben mensen te lang in het duister getast, omdat ze niet de moed hadden om zelf na te denken. Aan deze *Faulheit und Feigheit* (luiheid en lafheid) moest een einde komen. Een tijd van *Verlichting* zou aanbreken, waarin de mens zichzelf zou bevrijden uit zijn onmondigheid en zelf zijn eigen wereld zou creëren – en daarmee zijn eigen waarheid.

Kant maakte de mens heel klein, door te laten zien waarom wij de objectieve waarheid niet kunnen kennen, maar blies ons vervolgens tot grote hoogte op, door zoveel vertrouwen te stellen in ons verstand. Ons denken wordt ook bepaald door de samenleving waarin we leven (Marx, *Spanning* van november), of de emoties die ons beheersen (Freud, *Spanning* van maart). Het vertrouwen van Kant in de rede van de mens lijkt soms even bovenmenselijk als het vertrouwen dat Augustinus stelde in de genade van God.

ECONOMIE OP DE SNIJTAFEL

Tekst: Eric Samling

SP-Tweede Kamerlid Eric Smaling kreeg van Spanning een boek aangeboden ter bespreking – en besprak er spontaan nog een tweede bij. Aan de hand van de ‘spannende denker’ Tomáš Sedláček maakt hij een ongewone wandeling dwars door de tijd en los van de waan van de dag.

De redactie van Spanning had mij gevraagd om het boek *Expulsions* van Saskia Sassen (2014) te bespreken. Het woord kent veel betekenissen, maar Sassen bedoelt ‘Uitsluiting’. De auteur behandelt de grote inkomensverschillen tussen en binnen landen en regio’s, grijpt terug op de structurele aanpassingsprogramma’s die ontwikkelingslanden moesten uitvoeren onder druk van het Internationaal Monetair Fonds en de Wereldbank en komt dan via belastingontwijking en de grote hoeveelheden mensen die in de gevangenis zitten in de Verenigde Staten uit bij de wereldwijde jacht op land, water en delfstoffen. Het boek besluit met een breed en interessant overzicht van plaatsen op de wereld waar delfstoffen worden gewonnen tegen forse milieukosten, met achterlating van vervuild of ‘dood’ land en water. Hoe relevant en sympathiek ook: het boek leest moeilijk. Sassen valt meteen met de deur in huis zonder haar hypothese (uitsluiting vindt op alle mogelijke plaatsen en manieren plaats en treft zowel de mens zelf als de planeet) eerst goed van een context te voorzien. Het bijeen harken van allerlei onderwerpen die wel met het onderwerp te maken hebben levert (bij mij althans) niet het gevoel op met overtuigende nieuwe inzichten te worden verwend. Dat de mens bezig is de planeet naar de filistijnen te helpen, is geen nieuw feit. Die zorg was er, is er nog steeds, maar *Expulsions* biedt onvoldoende handvatten om het anders aan te pakken.

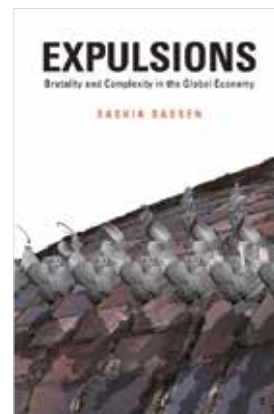
Dan maar over op *De Economie van Goed en Kwaad*, geschreven door Tomáš Sedláček (2012), een Tsjechi-

sche econoom, voormalig adviseur van Václav Havel en uitgeroepen tot een van de spannendste denkers van deze tijd. Het is zo’n boek waarbij je na het omslaan van de laatste bladzijde een diepe zucht slaakt en je de vriend die het cadeau deed gaat bellen om te zeggen wat een fijne vent hij toch is.

Het verschijnsel ‘economie’ gaat in het boek grondig op de snijtafel. Sedláček kiest daarbij voor een ongewone wandeling door de tijd en weet volstrekt los te komen van wanen van welke dag dan ook. Het Oude Testament blijkt een grote inspiratiebron voor Sedláček. Zo beschrijft hij het lineaire tijdsbegrip en het vooruitgangdenken dat leidend was voor de Joden. Historische vooruitgang bereik je in *deze* wereld en bereikt een climax met de komst van de Messias. Het lineaire tijdsbegrip wordt geplaatst tegenover het cyclische tijdsbegrip, zoals dat zich uit in de seizoenen. Ik had meteen de associatie met de sfeer van het Afrikaanse platteland zonder elektriciteit: elke dag op dezelfde tijd naar bed (als het donker wordt) en op dezelfde tijd op (als het licht wordt), dag in dag uit, jaar in jaar uit. Geboren worden, leven, doodgaan. Geen grote doelen. Het lineaire denken daarentegen staat gelijk aan de notie dat materiële vooruitgang noodzakelijk is om economische bevrediging van onze behoeften te realiseren. Daar ontstaat het idee van economische groei, dat leidt tot het uiteindelijke doel van het bestaan: het paradijs op aarde.

Ook boeiend is het bekende verhaal uit Genesis over de zeven vette en de zeven magere koeien die zich uit de Nijl hijsen. Jozef leert de Farao dat de koeien jaren voorstellen en dat ze een cyclus van voorspoed en tegenslag verbeelden. Het inspireerde de econoom John Maynard Keynes tot zijn anticyclisch begrotingsbeleid: in magere jaren ontstaan begrotingstekorten maar dan is juist behoefte aan gerichte overheidsinvesteringen (zoals de New Deal van Franklin D. Roosevelt in de jaren dertig), waarna

je in de goede jaren reserves kan opbouwen die de ontstane gaten dichten. Noch de farao, noch Keynes zouden dus op het idee zijn gekomen een harde bovengrens te stellen aan het financieringsstekort (de *over-my-dead-body* 3 procent). Sedláček haalt ook de Israëlieten aan die iedere 49 (7 * 7) jaar een jubeljaar kenden: schulden werden dan kwijtgescholden, slaven kwamen vrij en bezit werd ingevorderd. Piketty avant la lettre? De periode van 49 jaar kwam toen ongeveer overeen met de gemiddelde levensduur. Ook andere denkers hebben zich uitgesproken over particulier eigendom op een manier die nu ver van de meeste mensen afstaat. De laat-middeleeuwse denker Thomas van Aquino bijvoorbeeld stelde al dat in geval van nood zaken de gemeenschap toebehooren. Alle ‘wereldse’ zaken zijn van nature gemeenschappelijk eigendom. En ook de beroemde negentiende-eeuwse econoom John Stuart Mill stelde: ‘Geen enkele mens heeft het land gemaakt. Het is de oorspronkelijke erfenis van de hele soort.’ Een mooi startpunt voor een herziening van de Ontheigeningswet.

Saskia Sassen

Expulsions:

Brutality and Complexity in the Global Economy

Harvard University Press (2014)

Andere historische figuren die Sedláček van stal haalt zijn Xenophon, die eigenlijk gezien kan worden als de grondlegger van de handel, maar dan in de klassieke zin van specialisatie en daarmee het voorzien in een vraag naar een dienst of een product waar ook echt behoefte aan bestaat. Xenophon bekeek rijkdom en welvaart niet vanuit een zero-sumbenadering (jouw winst is mijn verlies), maar vanuit de gedachte dat handel de algemene welvaart kan bevorderen. Xenophon was daarmee de bekende econoom Adam Smith lang voor. Ook Diogenes komt langs. Die minimaliseerde zijn bezit door alles van de hand te doen wat hij niet nodig had. Als vertegenwoordiger van de stoïcijnse leer was hij gericht op vermindering van de vraag, zodat de aanbodzijde (arbeid) ook kon worden verminderd. De filosofie was: wie weinig nodig heeft, hoeft niet de hele tijd te werken. Waar vraag en aanbod niet met elkaar in evenwicht zijn verlagen de stoïcijnen de vraag, maar verhogen de hedonisten het aanbod. In onze huidige maatschappij is de laatste filosofie volkomen dominant.

Sedláček gaat uitvoerig in op de onverzadigbaarheid van de mens, de wens om voortdurend meer te willen bezitten. Allerlei studies laten tegelijkertijd zien dat de hoeveelheid levensgeluk boven pakweg anderhalf

De hoeveelheid levensgeluk stijgt boven pakweg anderhalf keer modaal niet wezenlijk

keer modaal niet wezenlijk stijgt. Onmatigheid wordt gefaciliteerd doordat men steeds meer leeft op basis van krediet. De VS is hiervan het meest sprekende voorbeeld. Het leven bestaat steeds meer uit krediet, geld, schuld en rente. Zinvol is hierbij de notie dat geld op drie manieren reist: verticaal (lenen aan degene die het niet heeft), horizontaal (de hele wereld over) en in de tijd (rente). Heel fundamenteel is daarbij de discussie over het bruto nationaal product (bnp) en de zwakke tijdsdimensie van deze grootheid. Discussie over groei van het bnp is volgens Sedláček vrij onzinnig, want het kan eenvoudig beïnvloed worden door schuld en door fiscaal en monetair beleid. In korte tijd veranderden Eurostat en het Centraal Planbureau (CPB) de berekening van het bnp, waardoor plotsklaps een ander plaatje van onze financiële toestand ontstond. Dat wordt wonderlijk genoeg vrijwel zonder commentaar voor kennisgeving aangenomen, terwijl er voordien wel ingrijpende beleidswijzigingen op worden gebaseerd.

De moderne, op kapitalisme geschoei-de economie kent het begrip 'genoeg' niet. Het niet genoeg hebben aan 'genoeg' betekent ook dat het BNP permanent moet groeien en dat we dus alsmaar bezig blijven het aanbod te verhogen, maar van welke vraag? Keynes voorspelde in zijn tijd een hemel op aarde binnen 100 jaar, met een 3-daagse werkweek, rond deze tijd dus. Keynes wilde ook terug naar de oorspronkelijke kijk op de economie, als een morele wetenschap. Hij bekritiseerde de wetenschappelijke benadering, die zo kenmerkend is voor de neoklassieke economie, waarbij wordt geprobeerd de exacte

natuurwetenschappen te imiteren. Sedláček stelt dat ethiek weer een grotere rol zou moeten spelen in de economie, want 'de markt' biedt die niet. De markt volgt de filosofie van Mandeville, namelijk dat hebzucht noodzaak is, dat het opvoeren van aanbod nieuwe vraag genereert. Om 'de onzichtbare hand van de markt' te corrigeren worden stoplappen gecreëerd zoals *corporate governance*, transparantie, maatschappelijk verantwoord ondernemen. Adam Smith, in het algemeen toch gezien als hardcore econoom, wijst juist op het belang van genegenheid, van solidariteit, van empathie als belangrijke krachten in een maatschappij. In de moderne CPB-economie, gericht op wiskunde en modellen, is geen plaats meer voor een discussie over goed en kwaad, voor ethiek. Er is slechts plaats voor een groeipercentage, waarvan je op voorhand weet dat het niet klopt omdat het BNP slechts in beperkte mate een afspiegeling is van het functioneren van een maatschappij. Vrijwilligerswerk zit er niet in, huishoudelijk werk ook niet, milieu-kosten ook niet. Maar ondertussen vindt de politieke discussie plaats *binnen* de grenzen van Eurostat- en CPB-cijfers en niet daarbuiten. Existentiële vragen worden daardoor te weinig gesteld, laat staan beantwoord. De vraag luidt: hoe buigen we zes miljard om en hoe krijgen we de helft plus één stemmen bij elkaar om het voor elkaar te krijgen? Door de kazerne in Assen open te laten?

De crisis, besluit Sedláček, heeft duidelijk gemaakt dat economen simpelweg de toekomst niet kunnen voorspellen. Noch het begin, noch de omvang van een crisis is van te voren te voorzien. En toch blijven economen het maar doen. Oplettende waarnemers kunnen een trend signaleren en die doortrekken. Maar gebeurtenissen voorspellen, dat kunnen wij niet. Het enige wat wij kunnen zeggen, is wat er in het een of andere geval volgens het gehanteerde model zou gebeuren. Maar de wereld is geen model.

Een adembenemend boek.

Tomáš Sedláček

De Economie van goed en kwaad:

De zoektocht naar economische zingeving van Gilgamesj tot Wall Street
Uitgeverij Scriptum (2012)

HONDERD JAAR NA HET BEGIN VAN DE EERSTE WERELDOORLOG

OORLOG IS EN BLIJFT WAANZIN

Tekst: Tiny Kox

Tijdens een bezoek aan Vladslo, waar meer dan 25.000 tijdens de Eerste Wereldoorlog gesneuvelde soldaten begraven zijn, bekijkt Emile Roemer de beelden van Kollwitz.

Honderd jaar geleden begon de Eerste Wereldoorlog. In de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa – waarin alle parlementen van Europa vertegenwoordigd zijn – werd stilgestaan bij ‘de Grote Oorlog’ door de voorzitters van de vijf politieke fracties. SP-senator Kox sprak namens de fractie van Europees Verenigd Links de assemblee in Straatsburg toe.

‘Op de soldatenbegraafplaats in Vladslo, West-Vlaanderen, kijken tweintig treurende ouders uit over de graven van meer dan 25.000 gesneuvelde soldaten. Een van de soldaten is Peter Kollwitz en de treurende ouders zijn zijn ouders, Karl en Käthe Kollwitz. Peter stierf op 24 oktober 1914, 19 jaar oud. Als vrijwilliger vol idealen en patriottisme in Duitse dienst opgetrokken tegen de Fransen en Britten, maar niet verder gekomen dat het riviertje de IJzer in België. Hij is er nu al 100 jaar. Zijn ouders – het beeld is van Käthe Kollwitz – kijken elke dag en elke nacht naar hem, treuren over hem en voelen zich voor altijd medeschuldig aan zijn dood. Ze stemden immers in met de oorlog, zoals zoveel ouders elders ook deden, aangezet door hun regeringen en politici. Samen stuurden zij tussen

1914 en 1918 hun kinderen de Eerste Wereldoorlog in en het leven uit. Peter Kollwitz trok ten oorlog voor zijn idealen, zijn vaderland – maar zijn moeder begreep na zijn dood dat oorlog in zijn aard waanzin is. Haar dode zoon bracht haar en haar man een nooit genezende wond – en ze vond dat dat ook zo hoorde. Nu zeggen we dat de oorlog begon in 1914 en eindigde in 1918 – maar voor miljoenen moeders, vaders en kinderen eindigde hij nooit. Nu nog bezoeken miljoenen mensen de uitgestrekte begraafplaatsen van de Eerste Wereldoorlog, overal in Europa, vol met Europeanen, Russen, Duitsers, Fransen, Britten, Italianen, Roemenen, Turken, Bulgaren, Belgen. Ook buiten Europa heerste de oorlog en sneuvelde soldaten en burgers. Amerikanen, Afrikanen, Aziaten.

Toch was de Eerste Wereldoorlog vooral een Europese oorlog, uitgevochten in dat deel van de wereld waarin men zich graag zag als het meest beschaafde deel ervan. De Eerste Wereldoorlog was geen natuurramp maar een door de mens gemaakte catastrofe. Tegenwoordig hebben we de beschikking over ontelbare studies die uitleggen hoe het kwam en hoe het ging. Maar geen enkele verklaring kan een verontschuldiging bieden voor deze door mensen gemaakte rampspoed. Mensen dragen de verantwoordelijkheid ervoor, en politici gaan daarbij voorop.

Tien maanden voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was de officiële opening gevierd van het Vredespaleis in Den Haag. De Russische tsaar had het bedacht, een Amerikaanse staalmagnaat had het betaald en de Nederlandse regering had een plek voor het paleis gevonden, waarin een internationaal Hof van Arbitrage voortaan internationale conflicten zou behandelen en zodoende oorlogen zou voorkomen. Wereldwijd werd Norman Angells boek *The Great Illusion* gelezen en geprezen, dat uitlegde waarom in de moderne tijd oorlogen tussen beschaafde en ontwikkelde gemeenschappen geen zin hebben en geen doel dienen. In 1913 verscheen de vierde druk, in 1933 kreeg hij de Nobelprijs voor de Vrede, maar toen had de Eerste Wereldoorlog al laten zien dat er niet naar hem geluisterd was en was de Tweede Wereldoorlog al in aantocht, bewijzend dat er nog steeds niet werd geluisterd.

Terwijl het Vredespaleis werd geopend en *The Great Illusion* in betekenis naast *The Origin of Species* van Darwin werd gezet, ging de wereldwijde wapenwedloop door en werden wereldwijd kortzichtige militaire allianties gesmeed die uiteindelijk vanaf juni 1914 tot een catastrofale kettingreac-

‘Als we oorlogen willen voorkomen, moeten we hier over vrede praten’

tie zouden leiden, waardoor miljoenen mensen gedood of gewond raakten, vier imperiums ten onder gingen, volkeren werden verdeeld, landen verscheurd en de menselijke beschaving werd vermorzeld. Deze Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa kan en hoort een belangrijk platform te zijn waar gekozen volksvertegenwoordigers van alle lidstaten permanent met elkaar in gesprek gaan en blijven over de vraag hoe we de rechtsstaat bevorderen, de mensenrechten beschermen en de democratie uitbouwen – teneinde te voorkomen dat dit continent of delen ervan opnieuw met de waanzin van gewapende conflicten en oorlogen worden geconfronteerd en teneinde een vreedzame oplossing te vinden voor de gevolgen van de vele gewapende conflicten die op ons continent in de afgelopen decennia hebben plaatsgevonden en nu nog steeds mensen en landen verdelen en verscheuren.

Als we oorlogen willen voorkomen, moeten we hier over vrede praten. Hoe moeilijk dat soms ook is. Falen is geen optie. De prijs is gewoonweg te hoog.

Op het moment dat we de Eerste Wereldoorlog herdenken, moeten we ook het Europese Verdrag inzake de Rechten van de Mens vieren, en moeten we ons allen ertoe verplichten de daarin beschreven rechten in heel Europa te verdedigen, voor elk en iedereen van ons.’

DE EERSTE WERELDOORLOG IN HET KORT

Na de Frans–Duitse oorlog van 1870–71 verdween het Franse keizerrijk van Napoleon III en ontstond het nieuwe Duitse keizerrijk van Wilhelm I. Dat machtige rijk, waarin alle kleine Duitse vorstendommen verenigd werden, sloot een militaire alliantie met het keizerrijk Oostenrijk, dat toen grote delen van centraal Europa omvatte. Ook andere grootmachten zochten naar militaire samenwerking, vooral om de eigen economie te beschermen en elders meer invloed te verwerven. Het Russische keizerrijk, buurstaat van Duitsland en Oostenrijk, sloot een militair verbond met Frankrijk en later ook met Groot-Brittannië – maar ook met het koninkrijk Servië, dat zich bedreigd voelde door buurman Oostenrijk. Dat zette daar veel kwaad bloed. Toen op 28 juni 1914 een Servische nationalist in Sarajevo (in Bosnië, deel van Oostenrijk toen) de Oostenrijkse troonopvolger en zijn vrouw doodschoot, leidde dat tot een razendsnelle oorlogsverklaring van Oostenrijk aan Servië op 28 juli. Aansluitend verklaarden Rusland en Duitsland elkaar de oorlog, daarna Duitsland en Frankrijk en een paar dagen later waren ook Groot-Brittannië en Duitsland/Oostenrijk met elkaar in oorlog. In een week tijd stond heel Europa in brand. In 1917 kozen de Verenigde Staten de kant van Groot-Brittannië en Frankrijk. Wereldwijd kozen politici van rechts tot links vóór de oorlog en tegen de vrede. Een van de weinigen die niet wilde zwichten voor de waanzin, was de Franse socialistenleider Jean Jaurès. Dat bekocht hij met de dood: op 31 juli 1914, één dag voor het begin van de oorlog, werd hij door een Franse nationalist doodgeschoten in Parijs. Na de oorlog werd de moordenaar vrijgelaten ‘omdat hij de natie een grote dienst had bewezen’. In het vonnis stond: ‘Zonder zijn moordaanslag had Frankrijk de oorlog nooit kunnen winnen.’

De Eerste Wereldoorlog kostte 35 miljoen soldaten het leven. Velen van hen stierven op slagvelden die beheerst werden door eindeloze loopgraven, waarin soldaten crepeerden – wie wilde vluchten, werd door de eigen troepen doodgeschoten. Gaandeweg maakten nieuwe wapens hun entree: vliegtuigen, tanks – en gifgas. Talloze burgers sneuvelden in alle oorlogsgeweld. Oorlogsmisdaden werden door alle strijdende partijen gepleegd.

Toen de oorlog vier jaar later over was, was het ook over met de keizerrijken van Duitsland, Oostenrijk, Rusland – en Turkije, dat partij voor de Duitsers gekozen had en daaraan bezweek. De Russische tsaar werd afgezet en vermoord en zijn keizerrijk opgevolgd door de communistische Sovjet-Unie. De Duitse keizer vluchtte tegen het einde van de oorlog naar het neutraal gebleven Nederland, tekende daar zijn officiële troonsafstand en woonde tot zijn dood in Doorn – Nederland wees een verzoek tot uitlevering wegens oorlogsmisdaden af en gaf de gewezen keizer politiek asiel. Oostenrijk en Turkije werden republieken. De landkaarten van Europa werden opnieuw getekend, met een veel kleiner Duitsland, Oostenrijk, Rusland en Turkije en tal van nieuwe staten, zoals Polen, Tsjecho-Slowakije, Hongarije, Joegoslavië, Albanië, Finland, Estland, Letland en Litouwen. Vele daarvan werden lid van de nieuwe Volkenbond, die ervoor zou moeten zorgen dat er geen oorlogen meer zouden kunnen uitbreken. Maar die mooie gedachte botste op snel groeiend agressief nationalisme. Vanaf 1933 heerste in Duitsland het nationaalsocialisme van Adolf Hitler en was de Tweede Wereldoorlog in de maak.

Britse militaire begraafplaats met gesneuvelden uit de Eerste Wereldoorlog in Passendale.

DE NAUWE RELATIE TUSSEN VERZORGINGSSTAAT EN FINANCIËLE GLOBALISERING

Tekst: Tijmen Lucie

Discussies in Nederland over de ontwikkeling van de verzorgingsstaat worden veelal gevoerd in termen van binnenlandse ontwikkelingen. 'Ten onrechte', stelt financieel geograaf Rodrigo Fernandez, want grotere wereldwijde ontwikkelingen zijn volgens hem net zo cruciaal voor de vorming van de verzorgingsstaat.

De steun voor de verzorgingsstaat blijft onder de Nederlandse bevolking onverminderd groot. Als mensen wordt gevraagd wat ze op landelijk niveau willen met de uitgaven voor de sociale zekerheid, dan willen de meeste Nederlanders dat de uitgaven (en dus ook belastingen als premies) gelijk blijven. Desondanks worden sociale voorzieningen door achtereenvolgende kabinetten de laatste jaren in rap tempo afgebroken. Het argument dat daarvoor gebruikt wordt is dat de verzorgingsstaat niet meer betaalbaar zou zijn. Gewezen wordt dan op de stijgende zorgkosten en de vergrijzing van de Nederlandse bevolking. Deze visie is echter te beperkt, zo betoogt Rodrigo Fernandez in zijn begin dit jaar verschenen studie *Denken over de verzorgingsstaat van morgen: Hoe globalisering en de financiële crisis Nederland vormgeven*. Hij wijst erop dat in het publieke debat in Nederland over de toekomst van de verzorgingsstaat 'het buitenland' grotendeels afwezig is. Wat hij daarmee wil zeggen is dat je de ontwikkeling van de verzorgingsstaat niet los kunt zien van het proces van globalisering – en dan specifiek de toegenomen mobiliteit van kapitaal, de financiële globalisering.

FINANCIALISERING

Deze interactie tussen verzorgingsstaat en financiële globalisering kwam vanaf de jaren tachtig goed op gang. In die jaren ontstond een dynamisch samenspel tussen nationale staten, die territoriaal gebonden waren, en markten die in toenemende mate over de grenzen heen opereerden. Daarmee kwam een einde aan het naoorlogse Bretton-Woodssysteem

– een internationaal monetair stelsel van vaste wisselkoersen ten opzichte van de Amerikaanse dollar, om monetaire stabiliteit op internationaal niveau te garanderen – en brak er een nieuwe periode van globalisering aan. De verschuiving van de rol van de staat en de markt als gevolg van globalisering leidde volgens Fernandez tot een groeiend beroep op financiële markten door particulieren, niet-financiële ondernemingen en (semi-)publieke instellingen. Deze periode van 'financialisering' die zich vanaf de jaren negentig openbaarde, betekende dat de verzorgingsstaat onderdeel werd van een internationale politieke economische context waarin financiële markten, spelers en motieven dominant werden.

Fernandez kijkt in zijn studie specifiek naar drie raakvlakken tussen verzorgingsstaat en financiële globalisering en naar de vooruitzichten hiervan. In de eerste plaats naar de verwevenheid tussen pensioenfondsen met wereldwijde financiële markten. In de tweede plaats naar de financiering van het eigenwoningbezit dat vanaf het eind van de jaren negentig meer en meer is gaan leunen op het verkopen en verpakken van hypothekleningen en op internationale kapitaalmarkten. En ten derde naar de staatsfinanciën, de ruggengraat van de verzorgingsstaat, in een context van hypermobiel kapitaal, structurele macro-economische problemen en een geopolitieke verschuiving naar opkomende economieën, zoals China.

Druk om te bezuinigen

De verdienste van Fernandez is dat hij duidelijk maakt dat we in het denken over de verzorgingsstaat in Nederland rekening moeten houden met de effecten van globalisering. Niet alleen omdat Nederland een zeer open economie heeft, als knooppunt voor handel en kapitaalstromen, maar ook vanwege de verbondenheid van elementen van de verzorgingsstaat met grensoverschrijdende economische processen. De mate van open-

Rodrigo Fernandez

Denken over de verzorgingsstaat van morgen: Hoe globalisering en de financiële crisis Nederland vormgeven
Uitg. Boom Lemma (2014)

heid en de richting van het proces van globalisering beperken dus de kansen om in Nederland oplossingen te vinden voor een toekomst met een stevige verzorgingsstaat. Het is goed om je daarvan bewust te zijn.

Cruciaal voor het behoud van de bestaande sociale voorzieningen is volgens Fernandez de capaciteit om voor de lange termijn besluiten te kunnen nemen.

'Los van globaliseringsscenario's en nationale endogene ontwikkelingen zoals vergrijzing en zorgkosten, die grotendeels de houdbaarheid van de bestaande verzorgingsstaatarrangements bepalen, is strategisch handelen een beslissende factor. Scenario's kunnen variëren van gunstig tot ongunstig en van Nederland een winnaar of verliezer maken van ontwikkelingen buiten de landsgrenzen.'

De vraag is echter of het Nederlandse institutionele model nog daadkrachtig genoeg is om de gevolgen van de huidige financiële crisis op te vangen en om te reageren op schuivende wereldwijde machtsrelaties. De druk om te bezuinigen en te hervormen wordt namelijk niet alleen vanuit nationaal niveau opgevoerd, maar ook vanuit het ontspoorde europroject.